

วารสารพระธรรมทูต

Journal of Dhammaduta

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565

Vol.2 No.2 July - December 2022

วิทยาลัยพระธรรมทูต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารพระธรรมทูต

Journal of Dhammaduta

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

Vol. 2 No. 2 (July – December 2022)

วัตถุประสงค์

วารสารพระธรรมทูต กำหนดเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

เพื่อส่งเสริมการกระตุ้นให้เกิดความรู้ทางวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ งานสร้างสรรค์ พุทธนวัตกรรม หรือการพัฒนาพระธรรมทูต

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารพระธรรมทูต จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพระธรรมทูต อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสารทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารพระธรรมทูต ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารพระธรรมทูต

The Journal of Dhammaduta published twice a year (Issue 1: January - June, Issue 2: July - December). It's aims to promote research and disseminate research articles and academic papers to researchers, scholars, professors, and graduate students.

The aim is to stimulate the creation of academic knowledge in the field of Buddhism, its integration with modern science, creative work, Buddhist innovation, or the development of the Dhammaduta.

Articles submitted for publication in the Journal of Dhammaduta should not have been previously published or under consideration for publication elsewhere. Authors of the articles must adhere to the criteria for submitting academic articles or research papers for publication in the Journal of Dhammaduta rigorously. Additionally, the citation system must follow the journal's standards and the opinions expressed in the articles in the Journal of Dhammaduta are the

responsibility of the authors and do not necessarily reflect the views and responsibilities of the journal's editorial board.

• **เจ้าของ**

วิทยาลัยพระธรรมทูต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารเรียนรวม ห้อง D300 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร

อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทร 035248000, 099-648-4372, 092-690-9757

dhammaduta@mcu.ac.th

<https://so14.tci->

[thaijo.org/index.php/Dhammaduta](https://so14.tci-thaijo.org/index.php/Dhammaduta)

• **Owner**

Dhammaduta College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Zone D, D300, 3rd floor, Academic Building,

79 M.1 Lamsai , Wangnoi, Phra Nakhon Si

Ayutthaya, 13170, Thailand.

Tel. +66 35 248 000

099-648-4372, 092-690-9757

dhammaduta@mcu.ac.th

<https://so14.tci->

[thaijo.org/index.php/Dhammaduta](https://so14.tci-thaijo.org/index.php/Dhammaduta)

• **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ

• **บรรณาธิการบริหาร**

พระมหาประยูร โชติวโร,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• **กองบรรณาธิการ**

พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนโท,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูใบฎีกาแสงเอื้อง นรินโท,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาวิเชียร สุธีโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาศกดิ์ชาย โกวิท

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• **Advisor**

The Rector

Vice-Rector for Academic Affairs

Vice-Rector for Foreign Affairs

• **Executive Editor**

Dr.Phramaha Prayoon Jotivaro

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

• **Editorial**

Dr.Phramaha Paitoon Pantanando

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr.Phrakhrubaidika Seng Hurng Narindo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Phramaha Wichian Sudhiro

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Phramaha Sakchai Kovido

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาโกศล ธีรปญฺโญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาทองเก็บ ญาณพล,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูธรรมธรรวเรชา อคฺคเตโช,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.บุญมี พรรษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระมหากฤษณ กิตติภทฺโท (เป้าทอง)

มือถือ: 099-6484372 Line ID: bigkoos

อีเมล: kritsana.bao@mcu.ac.th

พระมหาชัยพร อมรปญฺโญ

มือถือ: 092-690-9757 Line ID: chaiyaporn8722

อีเมล: chaiyaporn.rit@mcu.ac.th

• ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายอเนก นกอินทรี: Mr. Anek Nokinsi

• ออกแบบปก (Cover designed)

พระมหากฤษณ กิตติภทฺโท (เป้าทอง): Phramaha Kritsana Kittibhaddo (Baotong)

พระครูใบฎีกาธนพล วรสีหพล (วรสิงห์): Phrakrubaidika Thanaphon Varasihabalo (Worasing)

นายลิขิต บุญละคร: Mr. Likhit Boonlakorn

• จัดรูปเล่ม (Content designed)

พระมหาวิเชียร สุธีโร (สิงห์คิบุตร), ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Phramaha Wichian Sudhiro (Singkibutra)

พระมหาศักดิ์ชาย โกวิท, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Phramaha Sakchai Kovido

พระมหากฤษณ กิตติภทฺโท (เป้าทอง), ผู้ประสานงานวารสาร: Phramaha Kritsana Kittibhaddo (Baotong)

พระมหาชัยพร อมรปญฺโญ, ผู้ประสานงานวารสาร: Phramaha Chaiyaporn Amarapanyo

กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

Phramaha Kosol Dhirapanyo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr.Phramaha Thongkeb Yanapalo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr.Phrakruthammathon Waradecha Agghatejo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Asst.Prof.Dr.Boonmee Phansa

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

• Coordination and Management

Phramaha Kritsana Kittibhaddo (Baotong)

Tel. 099-6484372 Line ID: bigkoos

Email: kritsana.bao@mcu.ac.th

Phramaha Chaiyaporn Amarapanyo

Tel. 092-690-9757 Line ID: chaiyaporn8722

Email: chaiyaporn.rit@mcu.ac.th

JDHA
Journal of Dhammaduta

บทบรรณาธิการ

วารสารพระธรรมทูต มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้คณาจารย์ บุคลากร นักศึกษา และผู้สนใจทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ส่งและเผยแพร่บทความวิจัยมาตรฐาน บทความวิชาการ บทความวิจารณ์ หนังสือ บทความปริทัศน์ และบทความพิเศษสู่สาธารณชน อีกทั้งเป็นการยกระดับผลงานวิชาการให้เป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ วารสารพระธรรมทูต หวังให้เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้เพื่อการค้นคว้า ถ้อยทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ

ทั้งนี้ วารสารพระธรรมทูตเปิดรับบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น พุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนา ชุมชน การศึกษา จิตวิทยา การพัฒนาพระธรรมทูตและสหวิทยาการประยุกต์ใน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565) เป็นฉบับที่ผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ จัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนซึ่งวารสารพระธรรมทูต ได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความวิจัย และบทความวิชาการที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงานที่ได้เข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ซึ่งเป็นการเอื้อเพื่อแบ่งปันชุดองค์ความรู้เชิงวิชาการ เพื่อจะร่วมกันพัฒนาชีวิตองค์กร ชุม และสังคมให้เจริญก้าวหน้าอย่างอารยธรรมยิ่งขึ้นไป

กองบรรณาธิการวารสารพระธรรมทูต ขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์นักวิชาการตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ให้ความสนใจส่งบทความวิชาการเข้ามาร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้ และกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกผู้ติดตามอ่านทุกท่านหากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอรับรองไว้ด้วยความยินดี

(พระมหาประยูร โชติวโร,ดร.)

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(4)
บทความวิจัย: Research Articles	
Exploring the Law of Kamma's Twelve Factors in Theravāda Buddhism: A Systematic Study.....	55-66
<i>Suriya</i>	
บทความวิชาการ: Academic Articles	
จิตสัมบูรณ์ตามทัศนะเฮเกิล : The Hegel's Absolute.....	67-78
<i>พระรักเกียรติพงษ์ อินเปื่อย</i>	
<i>Phra Rakkietpong Inpeuy</i>	
<i>จักรพรรณ วงศ์พรพวัฒน์</i>	
<i>Chakkapan Wongpornpavan</i>	
การบริหารโรงเรียนด้วยการสอนหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้าน : School administration through Six Core Competencies of Competence - Based Education.....	79-87
<i>พระมหาทิตติมงคล ธีรวิโร</i>	
<i>Phramaha Kittimasak Dhiravajiro</i>	
การสอนสังคมศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : Teaching Social Studies and Social Change.....	88-95
<i>พระสิทธิชัย รินฤทธิ</i>	
<i>Phra Sitthichai Rinrit</i>	
มโนทัศน์ความเป็นทาสอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท : A Concept of the Slave of the Passions in Theravada Buddhist Philosophy.....	96-109
<i>นายไชยา แสนแสนยา</i>	
<i>Mr. Chaiya Sensaenya</i>	

Exploring the Law of Kamma's Twelve Factors in Theravāda Buddhism: A Systematic Study*

Suriya¹

Doctor of Philosophy in Linguistics, Faculty of Humanities

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: 6101103009@mcu.ac.th¹

Abstracts

The concept of Kamma is central to the teachings of Theravāda Buddhism, emphasizing the role of individual actions and intentions in shaping one's reality. This study aims to explore the practice of Kamma in Theravāda Buddhism and to provide an in-depth understanding of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism and to advance the understanding of Theravāda Buddhism's Kamma doctrine and contribute to the broader field of Buddhist studies. This research article provides an in-depth analysis of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism. By employing a qualitative research methodology and utilizing primary and secondary sources, this study offers valuable insights into the complex relationships between intention, action, and consequence within the Theravāda tradition. By conducting a comprehensive literature review, this study examines key Buddhist texts, including the Pāli Canon, and contemporary scholarly works to provide an in-depth understanding of the Law of Kamma and its implications for human behavior and decision-making. Through this analysis, this paper can help the readers to elucidate the philosophical and practical significance of Kamma in Theravāda Buddhism and contribute to a broader understanding of how intentionality and moral action shape the human experience.

Keywords : Law of Kamma; Theravāda Buddhism; Kamma

Introduction

The journey of a thousand miles begins with a single step, as the ancient Chinese philosopher Laozi once said (Laozi, ca. 6th century BCE). In the intricate world of Theravāda

* Received June 23, 2022; Revised September 8, 2022; Accepted September 8, 2022

Buddhism, understanding the concept of Kamma (often referred to as Karma in popular discourse) provides a vital first step on the path towards unraveling the complex tapestry of Buddhist philosophy (Bodhi, B. 1999). 'Kamma' means action or deed, but in The Buddha's Teaching Kamma refers only to volitional action (MN 136). According to Ajahn Sucitto, 'Kamma' is the Pali language version of the Sanskrit term 'karma', which has slipped into colloquial English as meaning something like a person's fate or destiny (Sucitto, Ajahn. 2009). Theravāda Buddhism, one of the oldest and most prevalent schools of Buddhism, serves as a cornerstone for understanding the rich and diverse landscape of Buddhist thought. Central to its teachings are the intricate and interconnected principles governing the ethical and spiritual dimensions of existence. Among these principles, the concept of Kamma (or karma in Sanskrit) plays a pivotal role in elucidating the causal relationship between actions, consequences, and the ultimate goal of liberation. The Buddhist concept of "Paṭiccasamuppāda" illustrates the process of Kamma, emphasizing that individuals are accountable for their actions and that their present and future conditions are determined by past and present actions. Kamma generates effects that return to individuals, influencing their rebirths into different beings or life forms based on their accumulated actions. There are three types of Kamma: meritorious (Kusala Kamma), demeritorious (Akusala Kamma), and neutral (Kusala-Akusala Kamma). Meritorious acts, like generosity and morality, contribute to attaining Nirvana and liberation, while demeritorious acts, such as greed and hatred, lead to lower rebirths. Neutral acts are ethically insignificant. Rebirth occurs within the three realms (lokas) of the universe - Arupaloka, Rupaloka, and Kamaloka based on an individual's Kamma (Annabel Gallop. 2016). According to Buddhists' belief, every action we undertake, whether good or bad, carries consequences that will eventually come back to us. The idea of Kamma is not limited to the present life, but it also extends to future existences, according to the Buddhist worldview. Therefore, individuals are responsible for their actions, and they will be held accountable for them in this life and beyond.

The study of Kamma, or karma, has gained traction as an essential aspect of understanding the Theravāda Buddhist tradition. This research article aims to offer an analytical inquiry into the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism, a topic of significant importance that has been understudied in the contemporary academic landscape and also will delve into the nuances of each factor, elucidating their significance in the overall understanding of Kamma and its role in the doctrine of dependent origination (Paṭiccasamuppāda). By delving into the intricate connections between Kamma, causality,

and the process of rebirth, this paper will illuminate the multifaceted nature of this core concept within the Theravāda tradition. The twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism provide a nuanced understanding of the complex relationship between intention, action, and consequence, ultimately revealing the transformative potential of human existence.

This study employs a qualitative research methodology to provide an in-depth understanding of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism. The primary data sources for this research are the Pāli Canon and its commentaries, which are critical to understanding the Theravāda tradition's foundational teachings. Secondary sources include scholarly articles, books, and relevant academic publications that discuss Kamma, its factors, and its historical development within Theravāda Buddhism. By undertaking these additional steps, the research methodology aims to provide a holistic, well-rounded investigation of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism. Through a combination of textual, thematic, comparative, and contextual analyses, this study will contribute to a deeper understanding of the complex relationships between intention, action, and consequence within the Theravāda tradition. Ultimately, this research aims to enhance scholarly knowledge, stimulate further academic inquiry, and offer valuable insights for both practitioners and individuals interested in the transformative potential of the Kamma doctrine in Theravāda Buddhism.

The exploration of these twelve factors will not only contribute to a comprehensive understanding of Kamma in Theravāda Buddhism but also serve as a foundation for comparative studies with other schools of Buddhism and religious traditions. By examining the subtle interactions and interdependence of these factors, this paper aims to highlight the intricate tapestry of ethical and spiritual dimensions that underpin the Theravāda Buddhist worldview. This article's significance lies in its ability to advance the understanding of Theravāda Buddhism's Kamma doctrine, while simultaneously offering a valuable contribution to the broader field of Buddhist studies. By dissecting the twelve factors of Kamma, this research article will not only enrich the academic discourse but also pique the interest of scholars, practitioners, and curious minds alike.

Objectives of the Study

1. To explore the practice of Kamma in Theravāda Buddhism.

2. To provide an in-depth understanding of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism.

3. To advance the understanding of Theravāda Buddhism's Kamma doctrine and contribute to the broader field of Buddhist studies.

Research Methodology

This study employs a qualitative research methodology, using textual, thematic, comparative, and contextual analyses. The primary data sources are the Pāli Canon and its commentaries, while secondary sources include scholarly articles, books, and relevant academic publications. A qualitative approach offers several advantages for studying the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism. This approach allows for a deeper understanding of the complex relationships between intention, action, and consequence within the tradition. Additionally, it enables researchers to analyze the nuances of the factors and their significance within the broader context of the Theravāda Buddhist worldview.

Results

The practice of Kamma

Kamma, also known as karma in Sanskrit, is a fundamental concept in Theravāda Buddhism. It is often described as the law of moral causation or the principle of cause and effect (Bodhi, B. 2005). Kamma is the intentional action, whether physical, verbal, or mental, which determines one's experiences and circumstances in this life and future lives (Rahula, W. 1974).

The practice of Kamma is divided into three sections: (1) Ten Wholesome Causes of Action, (2) Meritorious Deeds, and (3) Threefold Training. This paper aims to provide an academic overview of the Ten Wholesome Causes of Action and their implications in cultivating good and bad Kamma.

Ten Wholesome Causes of Action: According to Mehm Tin Mon, the Ten Wholesome Causes of Action are rooted in non-greed (Alobha), non-anger (Adosa), and non-delusion (Amoha). These actions are further divided into those committed by the body, speech, and mind. The three bodily wholesome actions are: (1) abstaining from killing living beings (pāṇātipātā-virati), (2) abstaining from stealing (Adinnādānā-virati), and (3) abstaining from sexual misconduct (kāmesu micchācārā-virati). The four wholesome actions involving speech include: (4) abstaining from false speech (musāvādā-virati), (5) abstaining from

malicious speech (pisunavācā-virati), (6) abstaining from harsh speech (pharusavācā-virati), and (7) abstaining from gossip (samphappalāpa-virati). Lastly, the three wholesome actions committed by the mind are: (8) abstaining from coveting (anbhijjhā), (9) abstaining from ill-will (avyāpāda-virati), and (10) possessing Right Understanding of the Dhamma (sammādi~~tti~~hi).

Cultivating Good and Bad Kamma: Wholesome actions, speech, and thought contribute to the cultivation of good Kamma, while unwholesome actions, speech, and thought lead to the cultivation of bad Kamma. It is essential for individuals to engage in wholesome practices to generate positive consequences and avoid negative outcomes.

The understanding and practice of Kamma in Theravāda Buddhism is vital for one's progress on the path to enlightenment. Central to the concept of Kamma is the idea that one's actions, thoughts, and speech have consequences. It is believed that wholesome actions, thoughts, and speech lead to positive consequences, while unwholesome actions, thoughts, and speech lead to negative consequences (Bhikkhu, B. 2012). The quality of an action depends on the intention behind it, as intentions are the primary driving force of Kamma (Thanissaro, B. 1999). One key aspect of Kamma in Theravāda Buddhism is the belief in rebirth. It is believed that Kamma shapes the nature of one's rebirth in accordance with one's past actions (Bodhi, B. 2005). The goal of a practitioner is to develop wholesome Kamma by cultivating skillful actions, thoughts, and speech, which will result in a favorable rebirth and ultimately lead to the end of the cycle of rebirth, or Nirvana (Rahula, W. 1947). The practice of Kamma in Theravāda Buddhism involves understanding the Four Noble Truths and following the Noble Eightfold Path (Bhikkhu, B. 2012). The Four Noble Truths outline the reality of suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering, and the path to the cessation of suffering (Rahula, W. 1947). By understanding these truths, a practitioner can gain insight into the importance of Kamma and the need to cultivate wholesome actions, thoughts, and speech.

The Noble Eightfold Path is a practical guide to cultivating wholesome Kamma in Theravāda Buddhism. It consists of eight factors: right understanding, right intention, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, and right concentration (Bodhi, B. 2005). Following this path leads to the cessation of suffering and the attainment of enlightenment. The practice of Kamma in Theravāda Buddhism involves understanding the law of moral causation and diligently following the Noble Eightfold Path. Cultivating

wholesome actions, thoughts, and speech, while avoiding unwholesome ones, is essential for one's spiritual progress and ultimate liberation from the cycle of rebirth.

Two Types of Kamma

Kamma, also known as Karma, is a concept in Buddhism that refers to intentional actions and their consequences. According to Buddhist teachings, every action, whether it is physical, verbal, or mental, has a karmic effect. These effects can be either wholesome or unwholesome, depending on the nature of the action. The two kinds of Kamma in Buddhism are Akusala Kamma and KusalaKamma.

Akusala Kamma refers to unwholesome or unskillful actions that result in negative consequences. These actions are motivated by greed, hatred, or delusion and lead to suffering for oneself and others. Examples of Akusala Kamma include killing, stealing, lying, and engaging in sexual misconduct. Unwholesome action leads to negative consequences for the individual, both in the present life and in future rebirths. According to the Buddhist teachings, unwholesome volition arises from the three "unwholesome roots" (Akusala-Mūla), which are greed (Lobha), hatred (Dosa), and delusion (Moha) (Bodhi, Bhikkhu. 2000). For example, a person acting out of greed might steal from someone else, leading to negative karmic consequences for the thief, such as suffering, unhappiness, or even a lower rebirth. It is important to note that the unwholesome nature of an action is determined by the volitional force behind it, not just the act itself.

On the other hand, KusalaKamma refers to wholesome or skillful actions that lead to positive consequences. These actions are motivated by generosity, loving-kindness, compassion, and wisdom, and lead to happiness and well-being for oneself and others. Examples of KusalaKamma include acts of kindness, speaking truthfully, practicing mindfulness, and cultivating wisdom through meditation. Wholesome action leads to positive consequences for the individual, promoting happiness, spiritual growth, and favorable rebirths. Wholesome volition arises from the three "wholesome roots" (Kusala-Mūla), which are non-greed (Alobha), non-hatred (Adosa), and non-delusion (Amoha) (Bodhi, Bhikkhu. 2000). For instance, a person acting out of loving-kindness might give food to someone in need, generating positive karmic consequences for the giver, such as happiness, well-being, or even a higher rebirth. As with unwholesome volition, the wholesome nature of an action is determined by the volitional force behind it.

According to Buddhist teachings, the effects of Kamma are not limited to the current lifetime but extend into future lifetimes. The accumulated effects of one's Kamma determine the circumstances of one's rebirth and shape the conditions of one's life. In the Buddhist scripture, the Abhidhamma Pitaka, it is stated that "all volitional activities that lead to rebirth are called Kamma" (The Abhidhamma Pitaka. (1997). It further explains that Kamma can be either wholesome or unwholesome, and that the quality of one's Kamma determines the quality of one's rebirth. However, the intentions of Buddhas and other enlightened Arahants are neither negative nor positive; they are solely functional (Kiriya). These individuals do not create actions with karmic consequences because they have eliminated the roots of such actions: ignorance and desire. Yet, as long as their mental and physical existence continues, even Buddhas and other enlightened beings cannot escape the effects of their previous actions. These effects cease to arise only when they achieve Parinibbāna (ultimate liberation) (Aayadaw, P. A. T. 2012).

Twelve types of Kamma

Kamma can be classified in various ways, with three key classifications being based on function, order of ripening, and time of ripening. The twelve types of Kamma based on these classifications are:

1. Regenerative Kamma
2. Supportive Kamma
3. Counteractive Kamma
4. Destructive Kamma
5. Weighty Kamma
6. Proximate Kamma
7. Habitual Kamma
8. Residual Kamma
9. Immediately Effective Kamma
10. Subsequently Effective Kamma
11. Indefinitely Effective Kamma
12. Defunct Kamma

Each of these twelve types of Kamma plays a specific role in determining an individual's experiences and the conditions of their existence. The first four Kamma with respect to function will be discussed based on Ashin Silanandabhivamsa. According to Ashin

Silanandabhivamsa in "Volition: An Introduction to the law of Kamma," there are four types of Kamma with respect to function.

Four Kind of Kamma with Respect to Function

Regenerative (Janaka) Kamma

This type of Kamma is responsible for generating the five aggregates (form, feeling, perception, mental formations, and consciousness) that constitute a being's existence at the moment of conception. It is the Kamma that determines the realm of rebirth, as well as the specific conditions and characteristics of the new life. Regenerative Kamma is the result of wholesome or unwholesome actions performed in previous lives.

Supportive (Upatthambhaka) Kamma

Supportive Kamma is the Kamma that sustains and reinforces the results of the regenerative Kamma throughout one's life. It assists in the continuation of the rebirth process and helps maintain the various aspects of a being's existence, such as physical and mental health, relationships, and social status. Supportive Kamma can be either wholesome or unwholesome and can either strengthen or weaken the effects of regenerative Kamma.

Counteractive (Upapilaka) Kamma

This type of Kamma opposes or modifies the effects of regenerative Kamma. Counteractive Kamma can be wholesome or unwholesome, and it can lead to changes in a person's life circumstances, appearance, health, or mental state. For example, an individual who is born with certain disadvantages due to unwholesome regenerative Kamma might be able to overcome those challenges through the performance of wholesome actions, which create wholesome counteractive Kamma.

Destructive (Upaghataka) Kamma

Destructive Kamma is the Kamma that has the potential to completely nullify or override the effects of regenerative Kamma. It is the most powerful type of Kamma with respect to function and can lead to drastic changes in a being's life, such as sudden death, significant loss, or major transformations. Like the other types, destructive Kamma can be either wholesome or unwholesome, depending on the actions that led to its creation (Nandamālābhivamsa. 2013).

Four Kinds of Kamma by Order of Ripening

Weighty (Garuka) Kamma

This type of Kamma is produced by particularly significant or powerful actions, whether wholesome or unwholesome. Due to its strength, weighty Kamma usually takes precedence over other types of Kamma when determining the future experiences of an individual. Examples of weighty Kamma include deep meditative states, acts of great generosity, or severe transgressions like killing one's parents or causing schism within the Sangha.

Proximate (Asanna) Kamma

Proximate Kamma refers to actions performed close to the time of death. These actions, either wholesome or unwholesome, can have a strong influence on a person's rebirth and future experiences if no weighty Kamma is present to take precedence. In this context, the proximity to death makes these actions particularly potent in determining the outcome of one's next existence.

Habitual (Achirabhigata) Kamma

This type of Kamma is formed through actions that are performed repeatedly and become habitual over time. These actions, either wholesome or unwholesome, can shape an individual's character and influence their future experiences. Habitual Kamma is influential when neither weighty nor proximate Kamma is present to take precedence. For example, a person who regularly practices meditation or consistently engages in harmful behavior is likely to experience the effects of their habitual Kamma in future lives.

Residual (Katatta) Kamma

Residual Kamma refers to actions that have not yet produced their results and may ripen at any time when the conditions are appropriate. This type of Kamma is considered the "weakest" of the four and only comes into play when there is no weighty, proximate, or habitual Kamma to take precedence. Residual Kamma consists of various wholesome and unwholesome actions accumulated throughout one's life, which can influence future experiences when the right conditions arise (Mehm Tin Mon. 2007).

Four Kinds of Kamma by Time of Repening

Immediately Effective (Ditthadhammavedaniya) Kamma

This type of Kamma refers to actions that produce their results within the same lifetime as they are performed. The consequences of these actions, whether wholesome or unwholesome, are experienced by the individual in their present life. If the results of this

Kamma do not manifest within the same lifetime, they are considered void and will not ripen in future lives.

Subsequently Effective (Upapajjavedaniya) Kamma

Subsequently Effective Kamma encompasses actions that ripen in the immediate next life of the individual. The consequences of these actions, either wholesome or unwholesome, are experienced in the subsequent existence after the current life. Like Immediately Effective Kamma, if the results of this Kamma do not manifest in the next life, they are considered void and will not ripen in future lives.

Indefinitely Effective (Aparapariyavedaniya) Kamma

Indefinitely Effective Kamma refers to actions that can ripen at any point in future lives, without a fixed time frame. These actions, either wholesome or unwholesome, can produce results in the second, third, or any subsequent existence beyond the current life. Unlike the first two types, Indefinitely Effective Kamma is not considered void if its results do not manifest within a specific time frame.

Defunct (Ahosi) Kamma

Defunct Kamma represents actions that have not produced results within the specified time frame for the first two types of Kamma (Immediately Effective and Subsequently Effective) or have been nullified by other stronger Kamma. These actions are considered void and will not produce any further results.

Understanding these twelve types of Kamma allows individuals to comprehend how their past, present, and future actions shape their experiences across multiple lifetimes. By being mindful of the impact of their actions, individuals can cultivate wholesome Kamma, minimize unwholesome Kamma, and progress on their spiritual path towards enlightenment (Pa Auk Tawya Sayadaw. 2009).

Conclusion

The Law of Kamma emphasizes that our present conditions and circumstances are, to a large extent, the products of our past actions, as well as the choices we make in the present. By asserting that individuals are responsible for the consequences of their actions, Kamma empowers them with the ability to shape their lives in meaningful ways. In essence, the Kamma doctrine teaches that we must accept the repercussions of our negative deeds, while also acknowledging and cherishing the positive outcomes that result from our virtuous actions. This principle of Kamma highlights the importance of personal

responsibility and ethical behavior in shaping one's destiny. By understanding the impact our choices have on our lives and the world around us, we can strive to live more mindfully and compassionately. The Buddha's teachings on Kamma provide not only a framework for understanding the nature of suffering and happiness but also a roadmap for cultivating a life of wisdom, compassion, and inner peace.

This research article provides an in-depth analysis of the twelve factors of Kamma in Theravāda Buddhism. By employing a qualitative research methodology and utilizing primary and secondary sources, this study offers valuable insights into the complex relationships between intention, action, and consequence within the Theravāda tradition. The exploration of these twelve factors contributes to a comprehensive understanding of Kamma in Theravāda Buddhism and serves as a foundation for comparative studies with other schools of Buddhism and religious traditions. This research not only advances the understanding of Theravāda Buddhism's Kamma doctrine but also offers a valuable contribution to the broader field of Buddhist studies. By dissecting the twelve factors of Kamma, this research article enriches the academic discourse and piques the interest of scholars, practitioners, and curious minds alike.

Furthermore, this research highlights the transformative potential of the Kamma doctrine in Theravāda Buddhism. By understanding the intricate connections between Kamma, causality, and the process of rebirth, individuals can gain insight into the ethical and spiritual dimensions of existence. The practice of Kamma involves cultivating wholesome actions, thoughts, and speech while avoiding unwholesome ones. This leads to the development of positive consequences and the avoidance of negative outcomes. Ultimately, the understanding and practice of Kamma in Theravāda Buddhism is vital for one's progress on the path to enlightenment. This research article serves as a valuable resource for those seeking to deepen their understanding of this core concept within the Theravāda tradition.

References

- Annabel Gallop. (2016). Buddhist rebirth in different planes of existence. The British Library.
<https://blogs.bl.uk/asian-and-african/2016/03/buddhist-rebirth-in-different-planes-of-existence.html>
- Ashin Silanandabhivamsa. (1979). Volition An Introduction to the law of Kamma. Dhammananda Vihāra Monastery, Theravāda Buddhist Society of America.

- Bhikkhu Bodhi. (2007). A Comprehensive Manual of Abhidhamma the Abhidhammattha Saṅgaha of Acariya Anuruddha. Buddhist Publication Society, Kandy Sri Lanka.
- Bhikkhu, B. (2012). The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering. Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society.
- Bhikkhu, B. (2012). The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering. Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society.
- Bodhi, B. (1999). The Buddha and His Dhamma. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Bodhi, B. (2005). In the Buddha's Words: An Anthology of Discourses from the Pali Canon. Boston, MA: Wisdom Publications.
- Bodhi, Bhikkhu. (2000). The Connected Discourses of the Buddha: A New Translation of the Samyutta Nikaya. Boston: Wisdom Publications.
- Lao Tzi. (n.d.). BBC Learning English – Moving Words. The journey of a thousand miles begins with a single step. In The Dao De Jing (Chapter 64). Accessed on 4.22.2023. <https://web.archive.org/web/20061027065217/http://www.bbc.co.uk:80/worldservice/learningenglish/movingwords/shortlist/laotzu.shtml>
- Maha Kammavibhanga Sutta: The Great Exposition of Kamma" (MN 136), translated from the Pali by Ñanamoli Thera. Access to Insight (BCBS Edition), 30 November 2013, <http://www.accesstoinsight.org/tipitaka/mn/mn.136.nymo.html>
- Mehm Tin Mon. (2007). Kamma-The Real Creator. Yangon, Myanmar.
- Nandamālābhivamsa. (2013) Fundanmental Abhidhama Part II. Myanmar.
- Pa Auk Tawya Sayādaw. (2009). The workings of Kamma. Myanmar.
- Rahula, W. (1974). What the Buddha Taught. New York, NY: Grove Press.
- Sayadaw, P. A. T. (2012). The Workings of Kamma: (Second Revised Edition). Pa-Auk Meditation Centre.
- Sucitto, A. (2009). Kamma and the End of Kamma.
- Thanissaro, B. (1999). Wings to Awakening: An Anthology from the Pali Canon. Valley Center, CA: Metta Forest Monastery.
- The Abhidhamma Pitaka. (1997). In Buddhist Philosophy (Vol. 3, p. 56). Routledge.
- Vati, K. (2018). An Analytical Study of Action (Kamma) in Theravada Buddhism. The Journal of International Association of Buddhist Universities (JIABU), 11(2), 161-177.

จิตสำบูรณ์ตามทัศนะเฮเกิล*

The Hegel's Absolute

พระรักเกียรติพงษ์ อินเปื่อย¹

Phra Rakkietpong Inpeuy¹

จักรพรรณ วงศ์พรพวัน

Chakkapan Wongpornpavan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

Corresponding Author, E-mail: Inpeuy@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงในทัศนะ 'จิตสำบูรณ์' (Absolute) ของเฮเกิลนั้น เป็นกระบวนการของระบบทางความคิดเชิงตรรกศาสตร์ เชิงจิตนิยม ว่าด้วยความแท้จริงของจิตหรือวิญญาณ (Mind or Spirit) ที่มีกระบวนการพัฒนาแนวคิดจนสูงส่งนำไปสู่ภาวะจิตสำบูรณ์อันแท้จริง และเกิดขึ้นเป็น 'ความรู้' (Knowledge) โดยมีลักษณะสำคัญคือ ความรู้ที่เป็นสากล (Universe) สามารถที่จะบังเกิดเป็นจริงได้โดยไม่จำกัดกาล (Time) และสถานที่ (Space) โดยวิธีการสังเคราะห์ (Synthesis) ตีความจากปัญญา อันเป็นสิ่งที่มียู่ภายในอัตวิสัยของมนุษย์โดยตามธรรมชาติ

ปรัชญาของเฮเกิล (Hegelian) นั้นถือได้ว่าเป็นฐานทางแนวคิดต่อนักปรัชญาในช่วงศตวรรษที่ 20 แนวคิดจิตสำบูรณ์ของเฮเกิล ให้ความสำคัญในด้านแนวคิดอย่างไร้ขอบเขตโดยไม่ถูกปิดกั้นทางปัญญาของเพื่อให้มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาปัญญาได้ไปสู่สิ่งสูงสุด เทียบเคียงปรัชญาในเรื่อง 'ความสุข' ในทัศนะความดี ความงามสูงสุดของอริสโตเติล โดยอาศัยทัศนะเชิงบวกภายในจิตสำนึกของมนุษย์ โดยมีฐานรูปแบบระบบอยู่บน 'ตรรก' ความมีเหตุผล ทำให้บังเกิดการสังเคราะห์ความรู้ใหม่ทางปัญญา (Intellectually) อย่างสูงสุดนั่นเอง อันจะส่งผล ประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์ ให้แก่ตัวมนุษย์เองและสังคมโลก

คำสำคัญ : จิตสำบูรณ์; เฮเกิล

Abstract

This academic paper aims to present Hegel's view of the absolute mind. as well as the ideas of other philosophers on the concept of Hegel's 'Absolute' is a process of logical

* Received May 19, 2022; Revised August 20, 2022; Accepted August 22, 2022

thought (reason), one might say, metaphysical idealism. Concerning the reality of the mind or spirit (Mind or Spirit) that has the process of developing concepts to the maximum leading to the real state of absolute consciousness. and arise as 'Knowledge' The important characteristics are Universal knowledge (Universe) can be realized indefinitely (Time) and space (Space) by means of synthesis (Synthesis) interpretation of intelligence. which is inherent in the subjective nature of human beings Hegelian philosophy can be considered the conceptual basis for philosophers of the 20th century. Focus on concepts without boundaries

Without being blocked by the intellectual for human beings to be able to develop wisdom to the highest Contrasts the philosophy of happiness in Aristotle's view of supreme goodness and beauty. through a positive attitude within the human consciousness based on the system model based on the rational 'logic', resulting in the synthesis of new intellectual knowledge. (Intellectually) at the highest that will result in creative benefits for the human being and the world society

Keywords (18 pt.): Absolute; Hegel

บทนำ

มนุษย์ตั้งแต่ในอดีตดำรงเผ่าพันธุ์ของตนอยู่มาได้ด้วยลักษณะประจักษ์นิยม คือการสั่งสมประสบการณ์สืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน โดยแสวงหา 'ความรู้' (Knowledge) ซึ่งหมายถึง การค้นคว้าศึกษา หรือแสวงหาความจริง (Truth) เช่น อภิปรัชญากลุ่มสสารนิยม (Materialism) ที่เชื่อว่าความรู้ คือสิ่งที่พิสูจน์ หรือตรวจสอบได้จากประสาทสัมผัส และกลุ่มอภิปรัชญาทฤษฎีทวินิยม (dualism) ที่เชื่อว่าความจริงแท้สูงสุดเป็นทั้งจิตและสสาร (พระราชมุนี (ประยูร) ธมฺมจิตโต, 2544: 14) หรือหมายถึงปรัชญากลุ่ม idealism ซึ่งมักแปลกันว่า 'จิตนิยม' คือ อุดมการณ์ที่เชื่อว่าจิตและสสารเป็นความจริงแต่จิตสำคัญกว่าสสาร หากแต่ idealism มาจาก 'จิตภาพ' (Idea) และจิตนี้รับรู้ได้ด้วยปัญญา ไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของสสารหรือวัตถุ หากแต่ความมีอยู่ของสสารหรือวัตถุต้องขึ้นอยู่กับจิต มีหลายชื่อย่อย เช่น Idealism, spiritism, monism, psychism, animatims (เอนก สุวรรณบัณฑิต, 2560: 2) (ในที่นี้หมายถึง mind, mental ตามภาษาละตินว่า Mens sana incorpore sano ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า sound mind in sound body) สามารถมองเป็นแนวทางเน้นจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าวคล้ายกับหลักทางพุทธปรัชญา โดยจิตมนุษย์แต่ละบุคคลนั้น ก็มีกรอบควบคุมของจิตตามวิถีชีวิตแต่ละคนขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่แตกต่างกันไป ร่างกายเป็นเพียงการสนองตอบเจตจำนงของจิตเท่านั้น หากไม่มีจิต สสารก็จะเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะจิตเป็นสิ่งที่สำคัญของระบบหรือกลไกของสสารเหล่านั้น (ผู้เขียน)

เฮเกลอาจมองว่าแนวคิดการพัฒนาการของมนุษย์ให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดแบบอุดมคติของ อริสโตเติลนั้นถือว่าเป็นเอกคตินั้นคือ ‘ความดีความงาม’ ของตัวมนุษย์ (หรือสุนทรียศาสตร์) ซึ่งเขาเรียกสิ่งนี้ว่า ‘ความสุข’ (Happiness, Eudaimonia) ดังนั้นจึงควรพิจารณาจุดยืนของอริสโตเติลในการมีคุณธรรม อริสโตเติลเชื่อว่า ‘การตระหนักรู้ในตนเองของแต่ละคน’ (ในแนวคิดเชิงบวกของมนุษย์ในอัตถิภาวนิยม) นี่คือนิสัยที่เราดำเนินการด้วย ‘จิตใต้สำนึก’ อันเป็นสัญชาตญาณของตัวเอง (Ryff & Singer, 2008: 17) และยอมรับว่าโชคชะตาหรือพรหมลิขิตนั้น ก็อาจจะมียุทธศาสตร์แห่งความสุขในชีวิตของเราได้ แนวคิดจิตสำนึกของเฮเกลนั้นเป็นการสะท้อนออกถึงการบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดภายในตัวเองโดยพัฒนาการทางปัญญาเพื่อแสวงหาความจริง (Truth) ไปสู่สิ่งสูงสุดได้โดยอย่างอิสระโดยไร้ขอบเขต และไม่ถูกปิดกั้นในเชิงความคิด หรืออาจเทียบเคียงได้ว่า ‘จิต’ เป็นเสรีภาพสิ่งเดียวที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ไม่สามารถถูกจองจำได้ แม้ร่างกายจะถูกบังคับจองจำเปรียบดังทาสแต่ความคิดก็ยังมีอิสระ จิตวิญญาณนั้นมีความเป็นคุณลักษณะพิเศษคือมีคุณสมบัติต่อการพัฒนาการตัวมันเอง เพื่อให้หลุดพ้นจาก ‘ตรรกเหตุผล’ ไปสู่สิ่งสูงสุดได้ด้วยปัญญา อันจะส่งผลในการสังเคราะห์ให้เกิดความรู้ใหม่เป็นเครื่องมือนำพาตนเองและสังคมให้พัฒนาก้าวหน้าอย่างรุ่งเรืองได้ (Hegel, 1964: 801) คงต้องกล่าวว่าจิตหรือสัญชาตญาณนั้น เป็นสิ่งที่เรามีอยู่ตั้งแต่เกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ เพียงแต่ปัจจัยนี้ต้องมีแรงจูงใจ สิ่งผลักดันให้นามันขึ้นมาขัดเกลาเพื่อพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาขึ้น เช่น ทฤษฎีของปรัชญาเมธีต่าง ๆ นั่นเอง

แนวคิดเรื่องจิตสำนึก

ยอร์ช วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 27 สิงหาคม ค.ศ. 1770–14 พฤศจิกายน ค.ศ. 1831) เป็นนักปรัชญาสำคัญชาวเยอรมันสำนักจิตนิยม (idealism) ซึ่งเป็นผู้ที่ใช้เวลาในการคิดค่อนข้างนาน, ละเอียตรอบคอบและมั่นคง เขาได้สนใจปรัชญาของคานต์ (Immanuel Kant) ปรัชญาจิตของเฮเกลกลายเป็นฐานของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่และการขยายขอบเขตการศึกษาปรัชญาร่วมสมัยทั้งในด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics), ภาววิทยา (Ontology) และในการเมืองการปกครอง (Politics) ผลงานสำคัญของเฮเกลคือการพัฒนาปัญญาแนวคิดจิตนิยม หรือจิตนิยมสัมบูรณ์ (absolute idealism) ปรัชญาเรื่องจิตสำนึกของเฮเกลส่งอิทธิพลต่อฐานแนวคิดให้แก่สำนักปรัชญาในรุ่นหลังต่อ ๆ มาเช่น ผลงานเรื่องวิชาวิธีของนายกับทาส (Master–Slave Dialectic) ของเขามีความสำคัญอย่างมากต่อความคิดของปัญญาชนฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20

เฮเกลได้เขียน “ปรากฏการณ์ของจิต” (The Phenomenology of Mind, 1807) ในปี 1806 ที่เมืองเยนา (Jena) ในเยอรมนี ช่วงขณะที่กองทัพโปเลียนยกทัพทำสงครามกับปรัสเซีย เฮเกลเกิดแรงกระตุ้นแนวคิดทางปรัชญาต่อจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติฝรั่งเศสว่า มันไม่ใช่การมุ่งหาความสมบูรณ์แห่งเสรีภาพ แต่เป็นการสร้างระบอบเผด็จการใหม่ขึ้นมา ทั้งได้สรุปว่าการบรรลุถึงสิ่งสมบูรณ์ในการจัดระเบียบทางสังคมของรัฐอย่างแท้ที่จริงนั้น ต้องประกอบด้วยบริบทความรู้ทั่วด้าน ให้เกิดความเชื่อมต่อในทางปรัชญา, สังคมการเมือง, หลักคุณธรรม, สิ่งแวดล้อมใด ๆ, ศิลปะ และตรรกะของความมีเหตุมีผล ให้ทุกภาคส่วนยอมรับบทบาทซึ่งกันและกันใช้ขอบเขตอย่างผสมผสาน และมีเสรีภาพ สามารถประยุกต์เข้าร่วมกันได้กับ

บริบทสังคมที่เป็นอยู่ หรือ ‘การดำรงอยู่’ (Existence) โดยปราศจากเงื่อนไขทางการเมือง โดยแนวคิดวิธีการปฏิบัติพัฒนาการ (Absolute) ปรากฏการณ์แห่งจิตหรือจิตสมบูรณ์ของเฮเกิลนี้ เขาได้นำเสนอกระบวนการทางตรรกวิธี (Schluss or Logical Process) ที่ให้มองเชิงลบต่อหลักการของต้นเหตุในจุดประสงค์นั้นของตัวเอง แล้วหานัยสำคัญเชิงบวก (Significant Positive) อื่น ๆ มาแย้งหลักการเดิม โดยการเปิดกว้างทางแนวคิดอย่างเป็นสากล (Universal) เพื่อสร้างสมมุติฐานใหม่ (Assumes) ขึ้นมา (Hegel, 1964: 266) ซึ่งเป็นปรัชญาทางจิตอย่างแรกของเฮเกิล โดยภาษาวิธีแบบเฮเกิล (Hegelian Dialectic) แต่ก็สร้างข้อเสียให้เขาเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีจิตสมบูรณ์ดูเหมือนเป็นเพียงเชิงนามธรรม กลักลับกลายเป็นสิ่งที่ได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมออกมาอีกด้วย (Caputo, John D. 2016: P.127) เช่นการใช้ ‘ขำขันภาษาวิธี’ ขึ้นสูง โดยคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ในการใช้เหตุผลที่จะชักชวนให้เชื่อโดยการโต้แย้งอย่างมีระบบเหตุผลและหลักฐานที่เป็นจริง ในงานเขียนและเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไรน์ (Rheinische Zeitung) ของเยอรมันในช่วงศตวรรษที่ 19 (Lewis A. Coser, 1971: 82) โดยการวิภาษวิธี (Dialectic) นั้นสิ่งสำคัญของความสำเร็จนั้นเฮเกิลเสนอแนวคิดในเรื่อง ‘จิต’ หรือ ‘จิตวิญญาณ’ (Geist or mind) เทียบเคียงได้กับ ‘จิตใต้สำนึก’ (Subconscious) ที่ใช้พิจารณาวิเคราะห์คิดอย่างลึกซึ้งและมีองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ มาช่วยเกื้อหนุนเสริมเหตุผลในบริบทสังคมหรือประวัติศาสตร์ที่มีมาก่อนหน้านี้

ในคำว่า ‘สมบูรณ์’ มีนักปรัชญาท่านเรเน เดการ์ต (Rene’ Descartes, 1596-1650) เคยนำมาใช้ในแนวคิดของตนว่า ในความรู้ที่นำหลักคณิตศาสตร์แบบนิรนัย (Deduction) มาเป็นเอกรูปเพื่อใช้สร้างระบบ (System) ของปรัชญาโดยเริ่มจากปฐมเหตุและผลอย่างง่าย ๆ ก่อนนำขยายไปสู่ข้อที่ยุ้งยากสับสนมากกว่าโดยเซาร์ปัญญา (Intuition) เท่านั้น จะเป็นวิธิต่างแห่งการทำความรู้โดยสมบูรณ์ได้อย่างแน่นอนที่สุด เขาสรุปว่าต้องใช้ ‘จิต’ โดยวิธีผ่านทางเครื่องมือ (Dialectical Method) สำหรับการวิเคราะห์ (Analysis) ตัดสินใจในการสร้างระบบความรู้ (Synthesis) ของเขาจะไม่ใช้ระบบประสาทสัมผัสมาเป็นหลักวิเคราะห์ (บุญมี เท่นแก้ว, 2541:140) ซึ่งเดการ์ต มีแนวคิดที่ว่าจำเป็นต้องมีความชัดเจนในระบบความคิดของตนเองก่อน แล้วค่อยไปค้นหาความจริงในสรรพสิ่ง แต่ก่อนนั้นในปรัชญาโบราณก็ได้เคยสนใจว่ามนุษย์มีกระบวนการในการพัฒนาตนเองทำความเข้าใจสรรพสิ่งของโลกวัตถุ (Object) ได้อย่างไร? โดยอาศัยประสบการณ์รับรู้ผ่านประสาทสัมผัส (sense) หรือไม่? หรือด้วยโลกแห่งจิตวิญญาณ (Insight) กันแน่ มนุษย์ในตามทัศนคติของเพลโต คือธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ กายกับจิต แนวคิดนี้ จอห์น ล็อก (John Locke :1632-1704) ได้กล่าวว่า สิ่งที่เรารับรู้ได้เกิดจากวัตถุสัมผัสกับส่วนของร่างกายที่ส่งถึงประสาททางสมอง เราจะได้เห็นภาพหรือได้ยินนั้นเกิดจากสื่อกลางหรือการรับรู้ตัวแทน (Representationalism) จากการเกิดขึ้นปรากฏการณ์ทางจิต (Consciousness) จิตภาพ (Idea) นั่นเอง (CEM Joad, 2521:73) สอดคล้องกับ เบิร์กเลย์ (George Berkeley, 1685-1753) นักปรัชญาจิตนิยม ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งก็คือ ‘จิต’ (Mind) หรือขึ้นอยู่กับจิต การรับรู้ว่าวัตถุนั้นมีอยู่จริง (Exist) ก็ต่อเมื่อมันถูกรับรู้เป็นประสบการณ์ (Phenomena) จากจิตบนความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับเวลา และสถานที่ (Phenomenalism) วัตถุในธรรมชาตินั้นไม่อาจจะมียูโดยเป็นอิสระจากจิตได้ นั่นคือ การมีอยู่ (Being) การถูกรับรู้ (being Perceived) โดยสรรพสิ่งมีอยู่เพราะมีมนุษย์เป็นผู้รับรู้ ทั้งนี้ริสโตเติลถือว่าจิตของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งสมบูรณ์ คือ ‘จิตสำนึก’ (Consciousness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติของ

จิต (Faculties) จิตมีสมรรถภาพหลายระดับ เช่น ความจำ (Memory) เป็นในระดับเดียวกับการสร้างจินตนาการ (Faculty of Imagination) ซึ่งเป็นสิ่งลอกแบบความรู้สึก ทางผัสสะในอดีต ในการปลุกความทรงจำให้กลับคือมาได้ คือ ‘การระลึกได้’ (Recollection) นั่นเอง

ในขณะที่นักปรัชญาเยอรมันชื่อ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724 – 1804) ได้ค้นพบทฤษฎีโครงสร้างของปัญญา (Categories) ว่าปัญญาของมนุษย์ทำงานเป็น 2 แบบ คือ 1) แบบเหตุผลบริสุทธิ์ (Pure Reason) ซึ่งต้องผ่านสื่อกลางคือผัสสะและกลไกของวิภาคทางฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ หรือประสบการณ์ 2) แบบเหตุผลปฏิบัติ (Practical Reason) สิ่งรับรู้ในโลกความจริงแท้ในทางด้านศีลธรรมและศาสนา (พระเจ้า) ที่ความรู้นุษย์จะหยั่งถึงไม่ได้ ทั้งผัสสะและเหตุผลต่างก็เป็นเพียงความรู้เท่าที่ปรากฏให้แก่ปัญญาของเรา (Phenomena) ได้เท่านั้น ส่วนความรู้แท้จริงสูงสุด (พระเจ้า) จะเกิดโดยตรงกับมนุษย์ในโลกปรากฏการณ์ (ภายนอก) นั้นไม่ได้ (เอนก, 2560: 74) ส่วนในแนวคิดของผู้เขียนสมมุติฐานว่าทฤษฎีต่าง ๆ ในข้างต้นนั้น เป็นแนวคิดของนักปรัชญาที่อยู่ในช่วงก่อนจะบังเกิดมี ‘ปรัชญาเฮเกล’ (Hegelianism) สังเกตว่า เมื่อนำโครงสร้างแนวคิดข้างต้นเหล่านั้น นำมาผสมผสานประกอบรวมเป็น ‘เอกคติ’ จะมีโครงสร้างแนวคิดคล้ายคลึงกับ ‘จิตสมบูรณ์ของเฮเกล’ จึงสันนิษฐานว่าเฮเกลได้ศึกษาทฤษฎีทางปรัชญายุคก่อนอย่างถ่องแท้ แล้วได้นำข้อดีเหล่านั้นมาผสมผสาน แนวคิดของเฮเกลกล่าวว่า จิตใจไม่ได้แยกออกจากโลกวัตถุแท้จริง แต่มันรวมอยู่ด้วยกัน มนุษย์จะหาความจริงแท้ของโลกธรรมชาติจักรวาลได้โดยการใช้จิตคิดวิเคราะห์ตามกระบวนการที่มีระบบชัดเจน จะเว้นแต่ว่า เฮเกลได้มีแนวคิด เห็นแตกต่างจากแนวคิดของคานท์ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาการเข้าถึงความจริงแท้สูงสุดได้ด้วยปรากฏการณ์แห่งจิต ที่มีในสัญชาตญาณของตนเองได้ โดยไม่ใช่โดยประสงค์ของพระเจ้ากำหนด

จิตสมบูรณ์ตามทัศนะของเฮเกล

ในทัศนะของเฮเกล ‘จิต’ (Spirit/Mind) หรือ ‘Geist’ ในภาษาเยอรมัน เป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาจิตนิยมของเฮเกล เขาล่าวว่า ‘เสรีภาพในการเปิดกว้างทางความคิด ย่อมเป็นปัจจัยเอื้อหนุนต่อการพัฒนาการของปัญญา’ (To the intelligence, as thinking, the object or content remains universal.) (Hegel, 2012: 31, § 13) รวมทั้งประวัติศาสตร์และบริบทต่าง ๆ เมื่อรวมเข้ากับจิตสำนึกภายในของมนุษย์ที่เปิดกว้างอิสระ จะเป็นส่วนของแรงขับเคลื่อนสำคัญ ที่จะนำพาให้จิตของมนุษย์ได้หลุดพ้นจากการปิดกั้นทั้งหมด นำไปสู่การเกิด ‘ปัญญา’ (จิตสมบูรณ์) ในท้ายที่สุด (Peter Singer, 2001: 60-63) ส่วนนักปรัชญาชาวเยอรมันคือ ‘มาร์ติน ไฮเดกเกอร์’ (Martin Heidegger, 1889-1976) แล้ว เฮเกลตามที่เขาได้เข้าใจของความ ‘สมบูรณ์’ นั่นคือ ‘ความเป็นสาร์ตละ (แก่นแท้) ของการ ‘ตระหนักรู้’ ในตนเองได้อย่างไม่มีเงื่อนไข อันเป็นแก่นแท้จริงของจิตปัญญาที่อยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง’ (Yong Huang, 1996: 489) จากนั้นแล้ว ให้นำแนวคิดในตรงกันข้ามกับเหตุผลนั้นมาแย้ง โดยให้ดำเนินการไปบนหลักการของระบบวิภาษวิธี ตามหลักแนวคิดที่ว่า เหตุผลหลักเป็น ‘บทตั้งต้น’ (Thesis) กับ ‘บทแย้ง’ (Antithesis) อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์ใหม่ หรือบทสรุป (Synthesis)

อภิปรัชญาด้านจิตนิยมของเฮเกล เรื่องสิ่งสมบูรณ์และพัฒนาการของจิต มีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่าปรัชญาเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของมนุษย์ผู้มีปัญญา เฮเกลจึงถือมูลบทเริ่มแรกว่า ศาสตร์ความจริงทั้งหลายควรประสานกลมกลืนเป็นระบบเดียวกัน (Harmonious System) หรือ‘เอกคติ’ นักปรัชญาควรมีหน้าที่สร้างระบบแนวคิดขึ้นมา และอธิบายเนื้อหาความแตกต่างและสิ่งขัดแย้ง ที่เห็นจากภาพประวัติศาสตร์ (ประจักษ์ศาสตร์) เฮเกลได้สร้างระบบความคิดที่มีตรรกเหตุผลขึ้นมาตามหลักตรรกศาสตร์ที่เรียกว่า“ปฏิพัฒนาการ” หรือ‘วิชาวิธี’ (Dialectical Logic) หรือกระบวนการทางตรรกวิธี (Schluss or Logical Process) โดยเฮเกลเชื่อว่า สิ่งที่อยู่เป็นความจริงนั้นจะต้องมีกระบวนการคิดเป็น 3 ระยะ คือ ระยะพื้นฐานหรือบทตั้ง (Thesis) ระยะขัดแย้ง (Antithesis) และระยะสังเคราะห์ (Synthesis) หรือปรองดอง (จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, 2563: 271) ทั้งนี้ขอกล่าวว่า ขั้นตอนการสังเคราะห์หรือการผสมผสานนี้ เป็นขั้นที่มีปฏิพัฒนาการก้าวหน้าสูงขึ้นกว่าปฐมเหตุที่ตั้งต้น ครั้นเมื่อมีการสังเคราะห์แล้ว ข้อสรุปที่สังเคราะห์แล้วก็อาจจะมีการข้อย้อนแย้งเกิดขึ้นได้ต่อไปอีก ก็ควรจะนำข้อสรุปสังเคราะห์แล้วนั้น ๆ ให้นำมาเป็นจุดตั้งต้นปฐมเหตุเพื่อเริ่มขบวนการวิชาวิธี (ปฏิพัฒนาการ) ในขั้นตอนต่อไปถึงที่สุดจนความคิดได้สิ่งสมบูรณ์นั่นเอง

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นั้น แนวการแสวงหาความรู้แบบสัจนิยมมีรากฐานการมองความเป็นจริงมุมมองด้านภววิทยาแบบสัจนิยมที่เห็นว่า ความเป็นจริงของสิ่งใดขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่จริงของสิ่งนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้ของมนุษย์ แต่มนุษย์สามารถแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้สัจนิยมจึงมีทัศนะด้านปรัชญาความรู้ว่าการแสวงหาความรู้เป็นการแสวงหาความเป็นจริงตามธรรมชาติ ที่มนุษย์ไม่รู้จักหรือรับรู้มาก่อน เพราะสิ่งที่เป็นความจริงนั้นบางครั้งอาจจะมองไม่เห็นหรือสัมผัสไม่ได้โดยตรง สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นความรู้ (Knowledge) เมื่อมนุษย์สามารถค้นพบและยืนยันได้ว่าเป็นโลกปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริง (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2541:50-51) หรือปรากฏการณ์ที่อยู่เหนืออุดมคติที่เกินกว่ามนุษย์จะสืบรู้ได้ ไม่ว่าจะเป็นในแง่คุณธรรมทางเทวนิยม (Theological Morals) แนวคิดของเฮเกลจึงเป็นการตั้งพระเจ้าในมโนทัศน์ตามอุดมคติ ให้สามารถสื่อเข้าถึงกับมนุษย์และสื่อเชื่อมโยงถึงกันได้ในตัวมันเองที่เรียกว่าไม่ไกลเกินเอื้อม ส่งผลให้ไม่มีสิ่งใดอยู่เหนือตัวมันเอง (Nothing Beyond Itself) เป็นความเป็นจริงที่สามารถรับรู้ได้โดยตรงและรู้ได้ด้วยตัวเองผ่านจิต เฮเกลเรียกสภาวะที่จิตรู้ตัวว่ามันถูกก่อรูปจากตัวเองว่าเป็น ‘ความรู้สมบูรณ์’ (Absolute Knowledge) เช่น มนุษย์เรียนรู้เข้าถึงในสสารหรือสรรพสิ่งได้ด้วยทางความรู้ (Singer, Peter. 2001: 93)

ทั้งนี้ในความเข้าใจสื่อความหมายที่อธิบายความรู้ผ่านสื่อตัวกลางนั้น บางทีอาจจะเกิดสิ่งบิดเบือนขึ้นมาได้ แต่ก็ไม่ใช่เพราะเกิดจากสรรพสิ่งนั้น ๆ เนื่องจากสรรพสิ่งมีการดำรงอยู่ได้ในตัวมันเอง (thing-in-itself) อันเป็นสารถะแก่นแท้ของตัวตนที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติสร้างสรรค์ แต่ความจริงสูงสุดคือ ความแท้จริงในสถานะที่เป็นระบบของมันนั้นอยู่ในรูปของความสมบูรณ์ในฐานะจิตวิญญาณสูงสุด (Absolute Mind) จิตวิญญาณสูงสุดคือ ความจริง (Truth) คือสารถะ ‘แก่น’ (Essence) นั่นก็คือสิ่งที่อยู่ในตัวมันเอง เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับตัวเองและเป็นความแน่วแน่นมั่นคง ในความแน่วแน่นนั้นมันเป็นภาวะเพื่อตัวมันเองและเป็นจริงในตัวเอง มันคือสารถะทางจิตวิญญาณ ที่มีการหล่อหลอมรวมกับองค์ประกอบอื่น ๆ เข้ามาไว้ที่ตัวมัน (Hegel, 1979: 14) แนวคิดอภิปรัชญาที่เกี่ยวกับจิตที่สำคัญของฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856 – 1939) กล่าวว่า

มนุษย์มีจิตที่เป็นแก่นสำคัญคือ ‘ภาวะจิตไร้สำนึก’ (Superego) คือ หลักคุณธรรมที่คอยบัญชาการแนวคิด (Ego) ดังนั้นด้วยความเป็นมาดังกล่าวของจิตสมบูรณ์ของเฮเกิล ที่ผู้เขียนบทความได้เสนอในตอนต้นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลอภิปรัชญาเฮเกิล (Hegelianism) ที่มีต่อสังคมโลกหรือนักปรัชญาก่อนการเกิดของกลุ่มโครงสร้างนิยม (Structuralism) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ‘ญาณ’ (Insight) หรือปรัชญาความรู้จึงเป็นตัวเชื่อมเข้าหามนุษย์ให้เข้าถึงสภาวะ (ผู้รู้) ของสสารหรือสรรพสิ่งนั้น ๆ (ตัวถูกรู้) ได้นั่นเอง อีกทั้งเป็นการเสนอทางออกในปัญหาของคานท์ (Kantian) ที่ไม่สามารถนำไปสู่ความจริงสมบูรณ์ได้ นั่นเพราะสื่อตัวกลางที่กลายเป็นด่าน แทนที่จะนำไปเชื่อมโยงกับความรู้และความเข้าใจ ต่อการเรียนรู้เข้าถึงโลกของพระเจ้าในแนวคิดของคานท์ แต่กลายเป็นสิ่งปิดกั้นฐานความคิดทางความรู้ในมนุษย์เสียเอง

อิทธิพลของจิตสมบูรณ์

ไมเคิล ฮาร์ดท์ (Michael Hardt, 1993: px) ให้ทัศนะไว้ว่าแนวคิดของเฮเกิล หรือ ‘ภาษาของเฮเกิล’ (Hegelian) เป็นแนวคิดที่นิยมทั่วยุโรปในช่วงก่อนเปลี่ยนโครงสร้างนิยม ในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่เรียกว่า ‘นวยุคนิยมสายกลาง’ (moderate postmodernism) เป็นกรอบแนวคิดเป็นกลาง ไม่มีอคติ เปิดใจกว้าง (Reread all, reject none) แลกเปลี่ยนทัศนะ (dialogue) แสวงหาจุดร่วม เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ดังนั้นแนวคิดจิตสมบูรณ์ (Absolute) ถือเป็นปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาสังคมในโลก ดังต่อไปนี้

1. การโต้แย้งกับแนวคิดคานท์เทียน (Kantian) ของคานท์ (Immanuel Kant) ที่เชื่อว่าความรู้ของมนุษย์ถูกจำกัดอยู่ในโลกภววิทยา ความสุขทางจริยธรรมของพระเจ้าที่แรงบันดาลใจให้แก่นมนุษย์ และไม่มีวันเข้าถึงโลกแห่งนาม (พระเจ้า) ได้ (จากสื่อตัวกลาง) จนไม่สามารถบรรลุความจริงสมบูรณ์ได้ เฮเกิลแย้งว่า มนุษย์มีสิทธิที่จะกำหนดหรือขบคิดว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ควรเป็นและไม่ควรเป็นอย่างไรบนพื้นฐานแห่งเหตุผลตามบริบทของมนุษย์เอง กฎนี้สะท้อนถึงกิจกรรมเชิงภูมิปัญญาและการพัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์เลือกที่จะกำหนดความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่งขึ้นมาโดยอาศัยสัญชาตญาณที่อยู่ในตัวของมนุษย์เอง ให้ถือว่าเป็นความจริงแท้ของสรรพสิ่งนั้น ๆ อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติของวิถีมุษย์โลก ที่เลือกจะวิเคราะห์พิจารณาในสรรพสิ่งตามความเป็นความจริง ตามความสามารถทางจิตวิญญาณและเหตุผลของมนุษย์ (Hegel, 2012: 13) เฮเกิลจึงได้นำเสนอแนวคิดคือการสร้างระบบเสมือนว่า โลกของพระเจ้านั้นสามารถเข้าถึงรวมเป็นหนึ่งเดียวกับจิตมนุษย์ได้ ซึ่งจิตวิญญาณนั้นมันมีอยู่ในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ จิตวิญญาณนี้มีลักษณะไม่หยุดนิ่ง มีการพัฒนาการตัวมันเองอยู่ตลอดเวลา คือ องค์สัมพัทธ์ หรือ ‘จิตสมบูรณ์’ กระบวนการแห่งเหตุผลหรือเป็นตรรกศาสตร์วิภาษวิธี (จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, 2563: 247-267) แนวคิดในจิตสมบูรณ์ของเฮเกิลจึงเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับแนวคิด แต่ ส่งผลให้ไม่มีสิ่งใดครอบงำอยู่เหนือตัวของมันเอง (Nothing Beyond Itself) ความจริงแท้ที่ จึงรับรู้ได้ด้วยตัวเองโดยตรงคือ ‘ผู้รู้’ ผ่านทางสภาวะ ‘จิตที่รู้ตัว’ นี้เฮเกิลเรียก ว่า ‘ความรู้สมบูรณ์’ (Absolute Knowledge) หรือ ‘ปัญญา’ (Singer, Peter. 2001: 93)

ในหนังสือเรื่อง Elements of the Philosophy of Right (2012) เฮเกิล อธิบายจิตวิญญาณ (Spirit) ว่าจิตวิญญาณประกอบด้วยกฎสองกฎ (1) กฎแห่งธรรมชาติ (Laws of Nature) และ (2) กฎว่าด้วยสิทธิ (Laws of Right) (Hegel, 2012: 11) กฎแห่งธรรมชาติ หมายถึง สภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติตาม

บริบทของสังคมมนุษย์ที่จะเข้าใจธรรมชาติผ่านแนวคิดหรือเจตคติต่าง ๆ แต่ผลที่เกิดขึ้นย่อมจะขัดต่อประสงค์ของพระเจ้าที่ปรารถนาให้มีเอกคตินิคมมนุษย์ เป็นต้น เมื่อจิตวิญญาณหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตรรกเหตุผล ความเป็นผลลัพธ์ของสรรพสิ่งตามธรรมชาติก็จะเกิดขึ้น (Hegel, 2012: 20) ถ้าหากจิตวิญญาณเป็นผู้รู้ สามารถหยั่งถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ ได้ จิตก็จะเป็นผู้รู้ที่ยิ่งใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตคือสิ่งที่มี ‘คุณค่าทางภูมิปัญญา’ (Hegel, 2012: 20) สิ่งสมบูรณ์ หมายถึงคุณภาพอันสูงส่งทางปัญญาที่สมบูรณ์แบบเป็นภูมิปัญญาที่มีระดับเป็นเอกภาวะ จิตสมบูรณ์จึงมีความเป็นทฤษฎีสากล เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่ามโนทัศน์ใด ๆ ของความพอใจทางอารมณ์ ทั้งปวงที่มนุษย์สร้างขึ้น (Hegel, 1979: 4-6) สิ่งที่มนุษย์ได้สังเคราะห์เกิดขึ้นแท้จริงเป็น ‘เอกคตินิคมภูมิปัญญา’ เขาจึงสรุปสั้น ๆ ว่า ‘สิ่งที่มีเหตุผล คือสิ่งที่แท้จริง และสิ่งที่แท้จริง ก็คือเหตุผล’ (Hegel, 2012: 20)

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเฮเกลนี้ ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ที่จะแข่งขันกันในเรื่องปัญญาโดยผ่านกระบวนการทางตรรกวิธี และมนุษย์ย่อมมีสิทธิสะท้อนแห่งตนที่จะปฏิเสธต่อวิถีฟ้าประทานของพระเจ้าซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายนอก อันเป็นบริบทตามธรรมชาติ คือ ‘ภววิทยา’ (Ontology) ของบริบทสังคมมนุษย์ เขาจึงคิดว่ามนุษย์เองนั้นมีคุณค่าสำคัญอันเป็นปัจจัยปรากฏการณ์แห่งจิต อยู่ภายในตนเองโดยตามธรรมชาติอยู่แล้ว ความขัดแย้งเชิงทฤษฎีต่าง ๆ ที่หลากหลาย ย่อมทำให้เกิดการพัฒนาตัวมันเองโดยให้ยืนอยู่บนระบบตรรกะ

2. ‘จิตสมบูรณ์’ (Absolute) ของเฮเกลเป็นกระบวนการทางตรรกวิธี (Schloss or Logical Process) ตั้งสัจตถะแนวคิดดั้งเดิม แล้วให้เปิดกว้างทางทัศนะ หานัยเชิงบวกมาย้อนแย้งกับหลักการเดิม (Significant Positive) โดยทฤษฎีที่ยอมรับสากล (Universal) สร้างสมมุติฐานใหม่ (Assumes) ขึ้นมา (Hegel, 1964: 266) เฮเกลกล่าวว่า ความรู้แท้จริงทั้งหลายที่เราคิดว่าเป็นความจริง และความแท้จริงนั้นล้วนต้องยืนอยู่บนตรรกะคือ ‘หลักเหตุผล’ (Rational) ด้วยเหตุนี้เราจำเป็นต้องใช้จิตวิญญาณของเราสร้างความคิด เพื่อเอาชนะอุปสรรคและทะลุทะลวงกรอบแห่งตรรกะนั้นออกมา เพื่อให้ได้อุดมการณ์ใหม่ที่ดีกว่าของเดิม (Hegel’s the Trinity) นั่นคือ ‘สัจฐานไตรลักษณ์’ (Basic Triad) อันได้แก่ 1. สิ่งที่เป็นอยู่ (Being) 2. สิ่งที่ไม่ได้อยู่ (Nothingness) 3. การต่อเนื่องไม่สิ้นสุด (Becoming) จนได้ความจริงแท้สูงสุด คือ ‘จิตสมบูรณ์’ (The Absolute) หรือองค์สัมพัทธ์ จิตแห่งความจริงแท้ต้องมีลักษณะสมบูรณ์ทั่วด้าน (Hegel, 1964: 591-593)

โครงสร้างของความเป็นจิตสมบูรณ์ เริ่มต้นโดยวางแนวคิดอุดมคติ (Ideal) เป็นกลางอย่างไม่มีอคติ, เปิดใจกว้างในการแลกเปลี่ยนทัศนะ พร้อมแสวงหาจุดร่วมกันได้ คือ (1) ขึ้นต่อไปให้หาสิ่งย้อนแย้งตรงกันข้ามกับเหตุผลแรก คือ (2) โดยยืนอยู่บนตรรกะระบบวิภาษวิธี (Dialectical Method) เราจะได้ข้อสรุป คือ (3) บทสรุปนี้ จะกลายเป็นบทตั้งต้นใหม่ แล้วสังเคราะห์วนรอบไปเรื่อย ๆ เช่น 1, 2, 3, → 1, 2, 3, → 1, 2, 3, →.....ไม่สิ้นสุด เป็นการสร้างสรรค์เติบโตทางปัญญา คล้ายดั่งยอดต้นไม้ที่เติบโตพัฒนาต่อยอดขึ้นไปเรื่อย ๆ ดังนี้

แผนภาพปฏิพัฒนาการของเฮเกิล

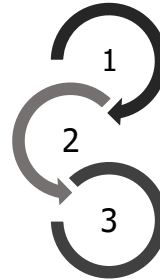
(1) **Idea**= กรอบแนวคิด > เป็นกลาง, เปิดกว้างแลกทัศนะ, หาจุดร่วม = หัวข้อ

(2) **Logic**= ตรรกเหตุผล วิชาวิธี (Dialectical) = สิ่งย้อนแย้ง

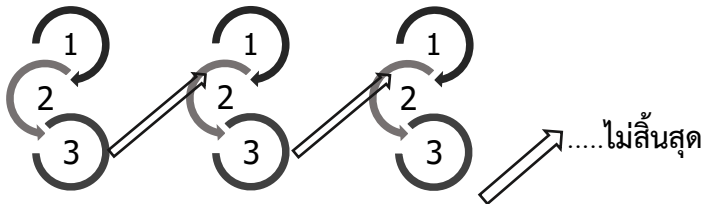

(3) **Spirit**= ความจริงแท้ = **Absolute**

“Absolute” จากบทสรุปนี้ จะกลายเป็น “บทตั้งต้นใหม่”

แล้ว สังเคราะห์ วนรอบไปเรื่อย ๆ เช่น 1, 2, 3, → 1, 2, 3, → 1, 2, 3, →.....ไม่สิ้นสุด

ภาพที่ 1 กระบวนการวิชาวิธี

วิเคราะห์แนวคิดสิ่งสมบูรณ์

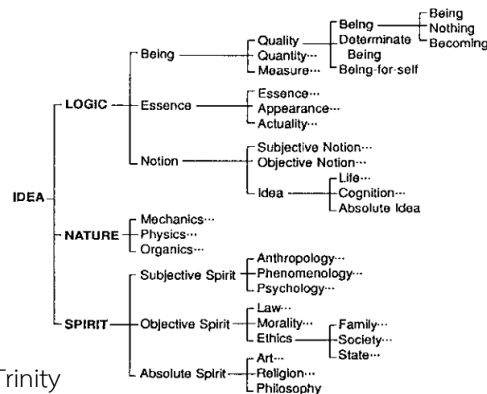
แนวทางสิ่งสมบูรณ์ (The Absolute) คือ กระบวนการของตรรกวิธี (Schluss or Logical Process) ทัศนะของเฮเกิลใช้ความกลมกลืน อาศัยซึ่งกันและกันเพื่อให้ดำรงอยู่ได้ของสรรพสิ่ง (Existence) แล้วผสมผสานในทุกวิถีทางปรัชญา ไม่ว่าจริยธรรม, ศิลปะ, บริบทสิ่งแวดล้อมบนฐานตรรกเหตุผล โดยมีทัศนะเปิดกว้างไร้ขอบเขตให้เป็นการปฏิพัฒนาการ (Absolute) ไปสู่ทฤษฎีสากล โดยมนุษย์แต่ละคนนั้น

มีอุดมคติเป็นส่วนย่อย ๆ แต่เมื่อได้แนวคิด

จากนักปรัชญาเมธี สิ่งเหล่านั้นสามารถนำ

มารวมเป็นจิตวิญญาณที่ยิ่งใหญ่ได้ และ

นำไปสู่ความเจริญแบบก้าวกระโดดได้

ภาพที่ 2 จาก Articles: Hegel's theTrinity

https://philosophynow.org/issues/42/Hegel_and_the_Trinity

โดยแนวคิดวิธีการปฏิพัฒนาการของเฮเกิลนี้ เป็นการวางระบบความคิดแรกเริ่มที่ต่ำสุด (Idea) ให้ไปสู่ความเป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุด (The Absolute) โดยมีองค์ประกอบเกี่ยวพันอื่น ๆ เข้าไปเสริม โดยเราจะใช้หลักทฤษฎีเริ่มต้นที่ง่าย ๆ ก่อน เช่น

Idea ‘นก’ สัตว์ปีกบินได้กลางอากาศ (Thesis)

Nature ‘เปิด’ สัตว์ปีกที่หากินในน้ำ (Antithesis)

Spirit ‘นกเปิดน้ำ’ สัตว์ปีกที่บินได้กลางอากาศและหากินในน้ำได้ (synthesis)

จะเห็นได้ว่าเป็นแนวคิดแบบปฐมภูมิง่าย ๆ ที่มีหลักการหยาบ ๆ ต่อไปทำให้มันยุ่งยากขึ้นอีก

ทีนี้เรามาทำให้ตรรกะเริ่มยากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น โทรศัพท์พกพาไอโฟน (iPhone Mobile)

Idea ‘โทรศัพท์พกพา’ Mobile Phone (Thesis)

Nature ‘คอมพิวเตอร์พกพา’ Laptop (Antithesis)

Spirit ‘โทรศัพท์อัจฉริยะ’ คือ Smart Phone (synthesis)

โดยนำวิธีเฮเกลมาใช้อย่างนี้

(1) บทตั้ง คือ ‘อุดมคติ’ (Ideal) เช่น วิศวกรรมเทคโนโลยี (Technology) อุปกรณ์ที่ดีคุณภาพสูง สร้างระบบปฏิบัติการ (IOS) ให้เหนือกว่าระบบอื่น ใช้ศิลปะออกแบบให้มีคุณค่าความสง่า (Design) วัสดุที่ใช้ (Materials) ให้เป็นผลิตภัณฑ์หรูหรา มีราคา ศูนย์บริการที่ดูทันสมัยไฮโซ, การดูแลต่อเนื่อง (Service & Maintenance) สนองต่อลูกค้า (Customers) และการตลาด (Multimedia) ทั้งหมดนี้คือ ‘ผลิตภัณฑ์’ (Products) รุ่นแรก (Generation1)

(2) บทแย้ง คือ การค้นหาจุดบกพร่องของผลิตภัณฑ์รุ่นแรก ว่าขาดความสมบูรณ์สิ่งไหน หรือมี การเสริมสิ่งใหม่ ‘นวัตกรรม’ (Revolution) เข้าไปในกระบวนการตรรกวิธี (Logical Process) นี่คือการปฏิ การพัฒนาการเป็นรุ่นที่สอง (Gen.2) มีการวางกลยุทธ์อย่างทั่วด้านตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพื่อการพัฒนาองค์กร สู่ความยั่งยืนทางธุรกิจ (Sustainable Business) หากเปรียบได้ คือข้อ (3) สรุป คือ ‘สิ่งสมบูรณ์’ (The Absolute) นั่นเอง แล้วก็จะเกิดการปฏิพัฒนาการเป็นรุ่นต่อ ๆ ไปโดยกระบวนการตรรกวิธี คือ 1, 2, 3, □.... ไม่สิ้นสุด

อาจกล่าวได้ว่าสิ่งสมบูรณ์ของเฮเกล คือหลักการประนีประนอมทางแนวคิดเข้าด้วยกัน โดยการ กลั่นกรองปรัชญาที่เป็นประโยชน์และดีที่สุดที่สุดสู่แนวคิดสมบูรณ์ ต่อการพัฒนาคุณค่าทางจิตวิญญาณ (ปัญญา) ของมนุษย์ให้ได้สูงที่สุดตามวิถีอัตวิสัยนั่นเอง ประดุจดัง ‘ปรัชญาทั้งหมดจำเป็นต้องเป็นจิตนิยม หรืออย่างน้อย ก็ต้องมีจิตนิยมเป็นหลักการ’

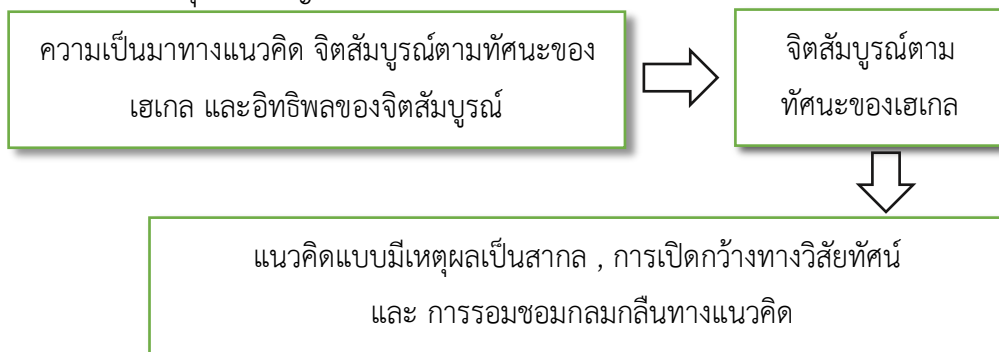
สรุป

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอข้อมูลของทัศนะจิตสมบูรณ์ (Absolute) ของเฮเกล จาก หนังสือ ‘ปรากฏการณ์แห่งจิต’ (The Phenomenology of Mind) เป็นการวิเคราะห์ (Analysis) สังเคราะห์ และการตีความ (Hermeneutic) ของความคิดเฮเกล ในยุคนั้นเมื่อเกือบสองร้อยปี ในตามทัศนะของผู้เขียน เอง เฮเกลใช้วิธี ‘ยกแนวคิดขึ้นมาใหม่แต่ไม่ละทิ้งในสิ่งเก่า’ (reread all, reject none) คือ การ ประนีประนอมอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อให้ดำรงอยู่ได้ ทั้งเรียนรู้จากบริบทสังคมของแนวคิดปรัชญาดั้งเดิม แต่ ข้อเท็จจริงเท่านั้นยังไม่พอสอดส่องให้เห็นถึง ลักษณะวิธีแนวคิดมุ่มมองทั่วด้านในสิ่งอื่น ๆ ทั้งด้าน ประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี การเมืองการปกครอง ศาสนา บริบทสังคม แม้แต่เรื่องงานศิลปะก็ตาม นำมา

ผสมผสานให้เป็น ‘เอกภาพ’ (Unity) โดยข้อคิดตรรกและเหตุผล แล้วให้นำมาเข้าระบบรูปแบบของวิชาวิธี (Hegelian Dialectic) จะทำให้เกิดการพัฒนาสิ่งใหม่ที่สูงขึ้นกว่าเดิม ครั้นเมื่อมีแนวคิดใหม่ขึ้นมาครอบงำในสิ่งเดิม ย่อมเกิดการปะทะด้านอุดมการณ์ขึ้นมาใหม่อีก ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้มีการพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีก และมีความขัดแย้งใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างไม่หยุดนิ่ง จนกว่าวิถีแห่งจิตจะเข้าสู่สัมบูรณ์อย่างมีระบบ เพื่อให้ได้ทฤษฎีสากลที่พิสูจน์ได้แน่นอนแบบหลักฟิสิกส์, คณิตศาสตร์เป็นต้น จิตสัมบูรณ์ของเฮเกลเป็นวิธีนามธรรม (ทศนะ) เพื่อหาคำตอบที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ จนสร้างเป็นสิ่งสัมบูรณ์ทางรูปธรรม (ศาสตร์) ทางด้านจิตนิยมของกลุ่มทวินิยม ในอภิปรัชญาเฮเกลนั่นเอง

องค์ความรู้ใหม่

ลักษณะจุดเด่นในกระบวนการแนวคิด ‘จิตสัมบูรณ์ของเฮเกล’ (The Absolute) คือวิธีการสร้าง ‘แนวคิด(จิต)แบบมีเหตุผลเป็นสากล’ (Spirit, Logics & Freedom) โดยทั้งนี้นักปรัชญาต้องสนใจพยายามชี้ให้เห็นถึงความหมายและความสำคัญในทศนะปรัชญานั้น ๆ ว่า ในแง่การมองย้อนกลับ (Review) ถึงสิ่งที่รังสรรค์ความคิดของมนุษย์ ศาสตร์ความรู้นั้นมีหลากหลายในทุกแนวคิดมีประโยชน์ โดยไม่มองข้ามว่าไร้ค่า ซึ่งแต่ละความแท้จริงทุกแนวคิดก็แตกต่างกันออกไป ‘การเปิดวิสัยทัศน์’ (Universe) ย่อมส่งผลบวกต่อปัจเจก แล้วนำแนวคิดนั้นเข้ามาสู่ระบบ (Logic Process) โดยมนุษย์สามารถสร้างคุณประโยชน์จากความเข้าใจสิ่งที่ตนเองรับรู้ และพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้นได้เมื่อมีปัจจัยพร้อมในโอกาส ‘เวลาที่เหมาะสม’ (Time & Space) ผู้เขียนเห็นการผสมผสานทางแนวคิดปรัชญาและรวมทั้งระบบวิธีวิเคราะห์ในลักษณะแนวคิดมุมมองทั่วด้านของจิตสัมบูรณ์เฮเกล คือ ‘การรวมขอมทางแนวคิด’ (Compromised) คือการปฏิพัฒนาทางปัญญาแท้จริงเพื่อพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ อุปมาดังแนว ‘อภิปญญาสิกขา’ (การพัฒนาปัญญา) คือหลักการภาวนา ‘วิปัสสนากรรมฐาน’ ที่ให้พิจารณาตนเองอย่างทั่วด้านไปสู่วิถิปญญาสูงสุด (นิพพาน) ทางพุทธปรัชญา

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2544. “ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปรัชญาตะวันตก”. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชน นคร: บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- จักรพรรณ วงศ์พรพจน์. (2563). อภิปรัชญา. ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตขอนแก่น.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2541). ประวัติศาสตร์นิยม: จาก Giambattista Vico สู่ Antonio Gramsci. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. รัฐศาสตร์สาร. 3 ปีที่ 20.
- บุญมี แทนแก้ว. (2541). ปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- เอนก สุวรรณบัณฑิต. (2560). ปรัชญาจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร : อุดุลพัฒนกิจ.
- Caputo, John D. (2016). “Hegel’s Critique of the Enlightenment” in “Truth: The Search for Wisdom in the Postmodern Age”. Penguin.
- Hegel, G. W. F. (1979). Hegel’s Phenomenology of Spirit, Translated by Miller, A. V. New York: Oxford University Press.
- _____. (1964). The Phenomenology of Mind, Translated by Baillie, J. B. New York : Humanities Press.
- _____. (2012). The Phenomenology of Mind, Translated by Kim, J. W. Colorado: Westview Press.
- _____. (2001). Hegel’s Philosophy of Right, Translated by S.W Dyde. Ontario: Batoche Books Limited.
- Lewis A. Coser, (1971) Masters of Sociological Thought : Ideas in Historical and Social Context. Translated by จามะรี พิทักษ์วงศ์. New York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Michael Hardt, (1993). Gilles Deleuze: an Apprenticeship in Philosophy, University of Minnesota Press, p. x.
- Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2008). Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. Journal of Happiness Studies.
- Singer, Peter. (2001). Hegel: A Very Short Introduction. New York: Oxford University Press.
- Yong Huang. (1996) Religious Studies. Cambridge: Cambridge University Press.

การบริหารโรงเรียนด้วยการสอนหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้าน*

School administration through Six Core Competencies of Competence - Based Education

พระมหากิตติมศักดิ์ ธีรวัชร¹

Phramaha Kittimasak Dhiravajiro¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: 6301102009@mcu.ac.th¹

บทคัดย่อ

การบริหารโรงเรียนเป็นการบริหารโดยบุคลากรด้านการศึกษภายในโรงเรียนซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นสถาบันที่สามารถพัฒนานักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของประเทศไทย ดังนั้นการบริหารโรงเรียนด้วยการสอนหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้านซึ่งเป็นหลักสูตรซึ่งกระทรวงศึกษาธิการมุ่งเน้นให้โรงเรียนทั่วประเทศ นำหลักการนี้มาใช้ในการพัฒนานักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีสมรรถนะในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถจัดการตนเอง มีความคิดวิเคราะห์ และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักการนี้มาใช้บริหารโรงเรียนจึงเป็นแนวทางการบริหารโรงเรียนที่สอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงสอดคล้องกับหลักการบริหารโรงเรียนที่จะต้องพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพของสังคม และเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

คำสำคัญ : การบริหาร; หลักสูตรฐานสมรรถนะ

Abstract

School administration is the management of a school by education personnel with the goal of growing the school into an institution capable of developing pupils to become decent citizens of the country. As a result, school administration is accomplished through the teaching of a curriculum based on six core competencies, which is the curriculum that the Ministry of Education focuses on for schools across the country to apply this approach to student development for children to have a fulfilling life, be able to manage themselves, have analytical thinking and able to coexist with society. Applying this

* Received July 2, 2022; Revised September 28, 2022; Accepted September 30, 2022

Curriculum to school administration is therefore a guideline for school administration following the Ministry of Education's aims and the principles of school administration that must educate students to be excellent quality members of society and grow up to be good adults.

Keywords (18 pt.): Administration; Competency based Curriculum

บทนำ

สถาบันการศึกษา หรือโรงเรียนถือเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนประเทศสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ การพัฒนาเยาวชนด้วยการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น เพื่อให้เยาวชนในประเทศสามารถเข้าถึงการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49 จึงได้บัญญัติถึงสิทธิของ บุคคลในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดบริการให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายรวมถึงผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างทัดเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมด้วย นอกจากนี้ในการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชนการศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐบาล ในมาตรา 80 (3) แห่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยกำหนดจัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติมีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกรวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกของความเป็นไทย เป็นคนมีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550 : 37)

การที่นักเรียนจะสามารถพัฒนาความรู้และสมรรถนะด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น โรงเรียนจะต้องดำเนินการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรที่มีคุณภาพ การบริหารโรงเรียนจึงเป็นกระบวนการที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนอันต้องสอดคล้องกับสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 และสอดคล้องกับหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้านซึ่งกำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ

การบริหารโรงเรียนนั้นจะต้องประกอบด้วยศาสตร์และศิลปะในการบริหารองค์กรเพราะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานขององค์กรที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายและเพื่อความอยู่รอดขององค์กร ในที่นี้ได้มีนักวิชาการการศึกษาได้ให้ความหมาย และแนวทาง ทฤษฎีดังต่อไปนี้

หลักของการบริหาร

สมคิด บางโม (2558 : 60) กล่าวว่าไว้ว่าการบริหารเป็นศาสตร์และศิลปะเพื่อนำคนและทรัพยากรมารวมกันแล้วอำนวยการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการปัจจัยในการบริหารมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) คน หรือบุคคล (Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงาน หรือองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบ ต่อองค์การหรือหน่วยงานนั้น ๆ

2) เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงานหากขาดงบประมาณการบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

3) ทรัพยากรหรือวัสดุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหาร หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็จะย่อมจะเป็นอุปสรรคหรือทำให้เกิดปัญหาในการบริหารงาน

4) การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรงคือเป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวลผลก่อกำกับ ปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นทั้ง 3 ประการให้สามารถ ดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ

บรรจบ บุญจันทร์ (2556 : 38) ได้ให้ความหมายการบริหารไว้ว่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร ซึ่งอัจฉรา คำพูล (2560 : 10) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นการใช้ความรู้ ความสามารถ เทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ในขณะที่ นพพงศ์ บุญวิจิตราดุล (2557 : 4) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคม ในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยม ตรงกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผล ต่อบุคคล ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาได้ตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

วิโรจน์ สารรัตน์ (2555 : 3 -5) ได้กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การโดยอาศัยอำนาจหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) การวางแผน การจัดองค์การการนำและการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลการวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งนักวิชาการทั้งหลายกำหนดขึ้น จะเริ่มต้นด้วยหน้าที่ทางการวางแผนนี้เป็นอันดับแรกจึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเป็นอย่างดี โดยที่องค์ประกอบของกระบวนการวางแผนองค์การหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย ภารกิจจุดหมายและแผน โดยภารกิจเป็นข้อประกาศอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับจุดหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์การและขอบข่ายงานเฉพาะขององค์การหรือที่ทำให้้องค์การแตกต่างจากองค์การอื่น สำหรับจุดหมายเป็นเป้าหมายแห่งอนาคต หรือผลลัพธ์สุดท้ายที่

องค์การต้องการให้บรรลุผล ขณะเดียวกันแผนงานหมายถึงวิถีทางที่จะก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้บรรลุผล
ผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับองค์การ

2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผนกล่าวคือเมื่อ
องค์การจัดทำจุดหมายและแผนเชิงยุทธศาสตร์แล้ว ผู้บริหารควรต้องออกแบบโครงสร้างองค์การเพื่อให้การ
บริหารงานบรรลุจุดหมายแผนเชิงยุทธศาสตร์ขององค์การนั้นการออกแบบ โครงสร้างองค์การเป็นกิจกรรมที่
ควรได้รับการตรวจสอบอยู่เสมอเนื่องจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างองค์การเกิดขึ้น
มากมาย

3) การนำ (Leading) เป็นสถานะที่ผู้นำใช้ความพยายามที่จะให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่นเพื่อให้การ
ปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การที่ผู้นำจะเป็นผู้นำที่มี
ศักยภาพดังกล่าวได้พึงทำความเข้าใจทฤษฎีการจูงใจ (Motivation) ภาวะผู้นำ (Leadership) การ
ติดต่อสื่อสาร (Communication) และการบริหารกลุ่ม (Group) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

4) การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการวางระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้การปฏิบัติงานของ
องค์การบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้มุ่งให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติไปใน
ทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง
ขององค์การการเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์กร

สรุปได้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การด้วยการ
ดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการจัดการกิจการงานต่าง ๆ ของหน่วยงาน ให้ได้บรรลุจุดหมายและ
มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งประสบความสำเร็จตามที่ได้ ตั้งเป้าหมายไว้ร่วมกัน

การบริหารโรงเรียน

การบริหารเพื่อการพัฒนาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาที่โรงเรียนและกระทรวงศึกษาธิการ
ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน โดยมีนักวิชาการได้นิยามความหมายของ
การบริหารโรงเรียนดังต่อไปนี้

สุภัค ยมพุก (2558 : 15) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการต่าง
ๆ ในการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการ
ดำเนินงาน หรือกิจกรรมของสถานศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา ซึ่ง
อัญญา จงดี (2560, น.8) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กลุ่ม บุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมมือ
กันเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงาม มีความรู้ ความสามารถ เป็นคนดี ของสังคม โดยการจัดแผน
ยุทธศาสตร์ทางการศึกษาการใช้ทรัพยากร และกระบวนการบริหารที่สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อให้บรรลุ
เป้าหมายตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง ในขณะที่ ผ่องพรรณ พลราช (2560 : 33 - 34) ได้ให้ความหมายว่า
การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการ การวางแผนกลยุทธ์ การคิดตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่
มีอยู่ใน สถานศึกษาทั้งหมดอย่างคุ้มค่า โดยใช้หลักการและแนวคิดทฤษฎีการบริหารมาสนับสนุนในการ
ตัดสินใจ เพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ออกมาถูกต้องและเหมาะสม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใน

องค์กรเพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพสรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนนั้นเป็นการบริหารโดยบุคลากรในโรงเรียนที่มีหน้าที่รับผิดชอบและมีอำนาจในการบริหารทรัพยากรบุคคลรวมถึงบริหารการดำเนินงานภายในโรงเรียนเพื่อเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนให้ได้รับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและพัฒนาไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

หลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้าน

จากการบริหารโรงเรียน เป้าหมายที่สำคัญ คือการพัฒนานักเรียนเพื่อเป็นสมาชิกของสังคมที่ดีและเป็นประชากรที่มีคุณภาพ การบริหารโรงเรียนด้วยการส่งเสริมสมรรถนะให้นักเรียนมีทักษะและความรู้รวมถึงเจตคติที่ดีเพื่อบรรลุเป้าหมายนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการบริหารโรงเรียนด้วยการสอนหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้าน จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปตามเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้กำหนดหลักสูตรฐานสมรรถนะให้เป็นหลักสูตรที่มุ่งเป้าหมายการพัฒนาไปที่ทักษะการทำได้ ไม่ใช่เพียงการมีความรู้เท่านั้น กล่าวคือ ใช้ทักษะ (skill) เป็นตัวนำโดยมีความรู้และเจตคติ/คุณลักษณะเป็นทัพหนุนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งหลักสูตรฐานสมรรถนะแตกต่างกับหลักสูตรปัจจุบันตรงที่การกำหนดมาตรฐานจะมุ่งเป้าหมายไปที่สมรรถนะของผู้เรียนว่า ผู้เรียนจะต้องทำอะไรได้ ซึ่งต่างจากหลักสูตรอิงมาตรฐานที่มาตรฐานและตัวชี้วัดจำนวนมากเน้นไปที่ผู้เรียนว่า จะต้องรู้อะไร สรุปได้ว่า หลักสูตรฐานสมรรถนะเน้นทักษะ (Skill) ในขณะที่หลักสูตรอิงมาตรฐานค่อนข้างเน้นเนื้อหาสาระ (Content) หลักสูตรฐานสมรรถนะจึงเป็นหลักสูตรที่ยึดความสามารถที่ผู้เรียนพึงปฏิบัติได้เป็นหลัก เพื่อประกันว่า ผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่ง ๆ จะมีทักษะและความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งจากการเปิดโครงการนำร่องการใช้หลักสูตรฐานสมรรถนะในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นที่แน่นอนแล้วว่าประเทศไทยกำลังเดินหน้าเข้าสู่ยุคของการผลักดันการใช้งาน หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based Curriculum) ในโรงเรียนทั่วประเทศอย่างจริงจัง หลังเป็นเพียงแค่ข้อเสนอแนะ และข้อถกเถียงในหมู่นักวิชาการ และนักการสอนในตลอดหลายปีที่ผ่านมา

โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2564) ได้กำหนดสมรรถนะหลัก (Core Competency) ไว้ 6 ประการเพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถที่จำเป็นของผู้เรียนต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบันและอนาคต นิยามและองค์ประกอบของ 6 สมรรถนะที่เด็กไทยควรมีในการปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรฐานสมรรถนะ จะวัดผลจากสมรรถนะทั้ง 6 ด้าน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564

1) สมรรถนะการจัดการตนเองอย่างมีความสุข การรู้จัก รักเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การพัฒนาปัญญาภายใน ตั้งเป้าหมายในชีวิตและกำกับตนเองในการเรียนรู้และใช้ชีวิตการจัดการอารมณ์และความเครียด รวมถึงการจัดการปัญหาและภาวะวิกฤต สามารถฟื้นคืนสู่สภาวะสมดุล (Resilience) เพื่อไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายในชีวิต มีสุขภาวะที่ดีและมีสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้ดี

2) สมรรถนะการคิดขั้นสูง สามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณบนหลักเหตุผลอย่างรอบด้าน โดยใช้คุณธรรมกำกับการตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณ มีองค์ประกอบได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking : HOT-CTC) เป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลที่มีจุดประสงค์เพื่อตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือควรกระทำ การคิดเชิงระบบ (System Thinking : HOT-STM) เป็นการคิดที่แสดงให้เห็นโครงสร้างทั้งหมดที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้บริบท/ปัจจัยของสิ่งแวดล้อมเกิดปัญหานั้น ๆ โดยมองปัญหาให้ลึกลงไปกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จนเกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของระบบนั้นอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่การแก้ปัญหาที่รากเหง้าของปัญหาอย่างแท้จริง การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking : HOT-CRT) เป็นการคิดที่หลากหลายริเริ่ม ประเมิน ปรับปรุง และพัฒนาต่อยอดความคิด เพื่อการแก้ปัญหาหรือสร้างทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ และการคิดแก้ปัญหา (Problem Solving Thinking : HOT-PRB) เป็นการคิดของบุคคลในการระบุปัญหา นิยามปัญหา รวบรวมข้อมูลเพื่อแก้ปัญหา ออกแบบวิธีการแก้ปัญหา เลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเกณฑ์ที่ชัดเจนและครอบคลุมทุกมิติ

3) สมรรถนะการสื่อสาร มีความสามารถรับรู้ รับฟัง ตีความและส่งสารด้วยภาษาต่าง ๆ ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา โดยใช้กระบวนการคิด ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ ความเข้าใจ ในระบบคุณค่า การแก้ปัญหาผ่านกลวิธีการสื่อสาร อย่างฉลาดรู้ สร้างสรรค์ มีพลัง โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม มีองค์ประกอบได้แก่ การรับสารอย่างมีสติและถอดรหัสเพื่อให้เกิดความเข้าใจ การรับส่งสารบนพื้นฐานความเข้าใจและความเคารพในความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่แตกต่าง การเลือกใช้กลวิธีการสื่อสารอย่างเหมาะสม

โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร หมายถึง การเลือกใช้วิธีการสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาตลอดจนการสื่อความหมายผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายในการสื่อสาร โดยมีความรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งในระดับชุมชน ชาติ และสากล

4) สมรรถนะการรวมพลังทำงานเป็นทีม สามารถจัดระบบและกระบวนการทำงาน กิจกรรมและการประกอบการใด ๆ ทั้งของตนเอง และร่วมกับผู้อื่น โดยใช้การรวมพลังทำงานเป็นทีม มีแผน ขั้นตอน ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย มีภาวะผู้นำมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการประสานความคิดเห็นที่แตกต่างสู่การตัดสินใจและแก้ปัญหาเป็นทีม อย่างรับผิดชอบต่อส่วนรวม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและจัดการความขัดแย้งภายใต้สถานการณ์ที่ยุ่งยาก มีองค์ประกอบโดยสรุปคือ เป็นสมาชิกทีมที่ดีและมีภาวะผู้นำสามารถเป็นต้นแบบผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง รับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนและของทีม มีทักษะการทำงานเป็นทีมในการเคารพความเห็นของผู้อื่นและยืดหยุ่นในการทำงานร่วมกับกลุ่มคนที่แตกต่าง นำจุดเด่นของตนและสมาชิมาใช้ ในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของทีม สร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจ ประสานความร่วมมือภายในทีม และระหว่างทีม สร้างค่านิยมใหม่ในการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาทีมที่เข้มแข็ง

5) สมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การปฏิบัติตนอย่างรับผิดชอบต่อในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก รู้เคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เคารพในกฎกติกาและกฎหมาย มีส่วนร่วมทางสังคมอย่างมีวิจารณญาณ อยู่ร่วมกับผู้อื่นท่ามกลางความหลากหลาย เห็นคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีบทบาทในการตัดสินใจและสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยยึดมั่นในความเท่าเทียมเป็นธรรม ค่านิยมประชาธิปไตย และสันติวิธี

6) สมรรถนะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน มีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของโลกและเอกภพและความสัมพันธ์ของคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ และธรรมชาติในชีวิตประจำวัน ใช้และรู้เท่าทันวิทยาการเทคโนโลยีมีความอยากรู้อยากเห็นช่างสังเกต เห็นคุณค่า สามารถแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์นวัตกรรมได้เพื่อการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีองค์ประกอบได้แก่ การเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนโลกและในเอกภพ : สืบเสาะ ทำความเข้าใจข้อเท็จจริง สาเหตุกระบวนการและผลกระทบที่เกิดขึ้นของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก และในเอกภพ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน : มองเห็นปัญหาเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสร้าง ใช้ และรู้เท่าทันวิทยาการเทคโนโลยี : สร้างและใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ รู้เท่าทัน มีความฉลาดทางดิจิทัล คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม และสังคม และการมีคุณลักษณะทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์สำหรับการเข้าใจระบบธรรมชาติและอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน: มีความอยากรู้อยากเห็นช่างสังเกต เข้าใจระบบธรรมชาติ เห็นคุณค่าของคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เพื่อการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า หลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้านนั้นเป็นสมรรถนะหลักหรือ Core Competencies ที่เน้นไปที่การเสริมทักษะให้กับผู้เรียนทั้งด้านการจัดการตนเองเช่น การเคารพตนเองอย่างมีสุขภาวะ ทำให้เกิดการเคารพและเห็นคุณค่าของตนเอง และเป็นหลักสูตรเพื่อการพัฒนาให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความคิด มีวิจารณญาณ และสามารถปรับตัวให้เท่าทันวิวัฒนาการของเทคโนโลยีซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งทักษะที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นทักษะที่จำเป็นต่อเยาวชนในการพัฒนาเพื่อเป็นประชากรที่มีคุณภาพต่อสังคม

สรุป

การบริหารโรงเรียนนั้นเป็นการบริหารโดยบุคลากรด้านการศึกษาภายในโรงเรียนซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นสถาบันที่สามารถพัฒนานักเรียนให้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของประเทศไทย ดังนั้นการบริหารโรงเรียนด้วยการสอนหลักสูตรฐานสมรรถนะ 6 ด้านซึ่งเป็นหลักสูตรซึ่งกระทรวงศึกษาธิการมุ่งเน้นให้โรงเรียนทั่วประเทศ นำหลักการนี้มาใช้ในการพัฒนานักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีสมรรถนะในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถจัดการตนเอง มีความคิดวิเคราะห์ และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักการนี้มาใช้บริหารโรงเรียนจึงเป็นแนวทางการบริหารโรงเรียนที่สอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงสอดคล้องกับหลักการบริหารโรงเรียนที่จะต้องพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพของสังคม และเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Bangmo, Somkid. (2015). Organization and management (6th ed.). Bangkok: Wittayaphat. (In Thai).
- Boonchan, Banjob. (2013). The Administration Towards Excellence. Maha Sarakham : Maha Sarakham Rajabhat University Printing House.
- Jongdee, Achara. (2017). A study on the role of the basic education committees' participation in School administration under Rayong Primary Educational Service Area Office. (Master's Thesis, Rambhai Barni Rajabhat University).
- Kao-ian, Jarunee . (2014). Techniques of academic administration in educational institutions: Strategies and Guidelines for professional executives. Songkhla: Charnmuang Printing.
- Khampool, Achara. (2017). The Relationship between School Administrators management and Management process skills under the Secondary Educational service area office 33. (Master's Thesis, Valaya Alongkorn Rajabhat University).
- Office of the Basic Education Commission Ministry of Education. (2021). Six Core Competencies. Retrieved October 13, 2022, from <https://cbethailand.com/>

- Office of the Education Council. (2007). Personnel administration of school administrators. Bangkok: Office of the National Primary Education Commission.
- Ponrat, Phongpan. (2017). The Leadership of the Twenty-first Century School Administrators under the Jurisdiction of the Office of the Secondary Education Service Area 29. (Master's thesis, Ubon Rathathani Rajabhat University).

การสอนสังคมศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*

Teaching Social Studies and Social Change

พระสิทธิชัย รินฤทธิ์¹

Phra Sitthichai Rinrit¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: sitthichai_nui@outlook.com¹

บทคัดย่อ

การสอนสังคมศึกษาเป็นการสอนวิชาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยการสอนสังคมศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับด้านศาสนา ศีลธรรม และ จริยธรรม ด้านหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านภูมิศาสตร์ โดยเน้นการพัฒนาพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาใน สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม การสอนสังคมศึกษา ครูจะใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การอธิบาย การนำเสนอโปรแกรม และการใช้สื่อการสอน และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ ครูยังสามารถ ใช้กลยุทธ์การสอนที่สอดคล้องกับลักษณะของนักเรียน เช่น การใช้สื่อสารสังคม การทำกิจกรรมที่มุ่งเน้นการ เรียนรู้และสนุกสนาน เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การสอนสังคมศึกษา; สื่อการสอน; เทคนิคการจัดการเรียนรู้

Abstract

Teaching social studies is a subject that focuses on learning about human society and culture. By teaching social studies, the objective is for students to understand and learn about religion, morality and ethics, civic duty. culture and life in society economics history and geography Emphasis is placed on developing critical thinking skills, decision-making, and problem solving in social and cultural situations. Teaching social studies Teachers will use a variety of teaching methods such as explaining, presenting the program. and the use of teaching media and practical learning. In addition, teachers can use teaching strategies that

* Received September 25, 2022; Revised November 28, 2022; Accepted December 5, 2022

are consistent with student characteristics, such as using social communication. doing activities that focus on learning and having fun for students to learn effectively.

Keywords (18 pt.): Teaching Social Studies; Instructional Media; Learning Management Techniques

บทนำ

ครูสังคมศึกษาควรใช้กระบวนการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ) โดยการศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลกำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนการออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม การประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายและวิเคราะห์ผลการประเมิน

มาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเองสามารถผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีการศึกษา เช่น การใช้แอปพลิเคชัน วิดีโอ หรือเว็บไซต์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและเพิ่มความน่าสนใจให้กับนักเรียน ช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการทำงานของสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การสอนสังคมศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างมากเพื่อช่วยนักเรียนในการเข้าใจและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในบทความนี้จะพูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการสอนสังคมศึกษาและวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนในปัจจุบัน

การสอนสังคมศึกษา เป็นการสอนที่ต้องมีการวางแผนและออกแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัยระดับชั้น เพศ และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ของนักเรียน โดยเน้นให้นักเรียนได้รับการเรียนรู้และความเข้าใจกับสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยใช้หลักการที่มีความสอดคล้องกับการสอนทั่วไป เช่น การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การฝึกทักษะการติดต่อสื่อสาร และการตัดสินใจ โดยใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย เช่น สื่อเสียง วิดีโอ รูปภาพ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อให้การเรียนรู้มีความสนุกสนาน การสอนที่มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน โดยเป้าหมายหลักของการสอนสังคมศึกษาคือการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสังคมของมนุษย์ ซึ่งสามารถส่งผลต่อการตัดสินใจและการเติบโตและการเติบโตของนักเรียนได้โดยตรง มีการวางแผนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน โดยผู้สอนจะต้องพิจารณาว่าผู้เรียนมีพื้นฐานและสมรรถนะอย่างไรในการเรียนเกี่ยวกับวิชานี้ นอกจากนี้ การสอนสังคมศึกษายังต้องนำเสนอข้อมูลที่ตรงประเด็น และมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต

การสอนสังคมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในวิชาที่มีความสำคัญสูงสุดในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียน ซึ่งเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายของสังคมวัฒนธรรมในทุกส่วนของโลก การสอนสังคม

ศึกษาจึงมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม

การสอนสังคมศึกษาหลายวิธีการ เช่น การอธิบาย การสนทนา การจัดกิจกรรม และการใช้สื่อการสอน เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ และทำความเข้าใจได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีการศึกษา เช่น การใช้แอปพลิเคชัน วิดีโอ หรือเว็บไซต์ ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ครูควรมีความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับหลักการและเนื้อหาของวิชาและสามารถประยุกต์ใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียนด้วยความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการของนักเรียนและการปรับสอนให้เหมาะสมกับลักษณะและระดับการพัฒนา

การสอนสังคมศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการเน้นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และชีวิตประจำวันของนักเรียนอย่างมากขึ้น และมีการใช้เทคโนโลยีและสื่อการสอนในการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การแก้ไขปัญหา การเข้าใจข้อมูล และข่าวสาร การประเมินความเป็นไปได้ของผลลัพธ์ และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติโดยแต่ละแนวทางการสอน

มีจุดมุ่งหมายการเรียนรู้และเครื่องมือที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของนักเรียนและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ความสำเร็จของการเรียนสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คือ การที่ผู้เรียนเข้าใจ และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ประจำวันได้ให้เป็นชีวิตที่ดีงามและช่วยสร้างสรรค์สังคม ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงเชื่อมโยงให้เด็กได้เรียนรู้การใช้ชีวิตที่ถูกต้อง อยู่อย่างมีความสุข โดยเรียนผ่านสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในห้องเรียนหรือในโรงเรียน หรือวิเคราะห์จากตัวอย่างสถานการณ์ที่เป็นจริงในสังคม เพื่อให้เด็กฝึกคิด วิเคราะห์ รู้ทันการเปลี่ยนแปลง รู้จักตัวเอง สามารถจัดการชีวิตของตนเอง และมีวิถีชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นการศึกษาที่พัฒนาทั้ง 3 ด้าน ของชีวิตเรา นั่นคือ

๑. ด้านพฤติกรรม (ศีล) คือ

- พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับโลกแห่งวัตถุ ได้แก่ การใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีประสิทธิภาพในการใช้งานให้ดูเป็น ฟังเป็น และการบริโภคปัจจัย ๔ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญา มุ่งคุณค่าที่แท้จริง และส่งเสริมการพัฒนาชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น

- พฤติกรรมในการสัมพันธ์กับโลกแห่งชีวิต ได้แก่ การอยู่ร่วมสังคมโดยไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดำรงตนอยู่ในขอบเขตแห่งศีล ๕ รักษา กติกาสังคม กฎเกณฑ์ กฎหมาย ระเบียบแบบแผน จรรยาบรรณต่างๆ มีการให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือ ให้ความสุขกับเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

- พฤติกรรมในด้านอาชีพ คือ ทำมาหาเลี้ยงชีพที่เป็นสัมมาชีพ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เป็นอาชีพที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตนไม่ทำให้เสื่อมจากคุณความดี

๒. ด้านจิตใจ (สมาธิ) แยกได้ดังนี้

- คุณภาพจิตได้แก่คุณความดีงามต่างๆเช่นเมตตากรุณากตัญญูกตเวที หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่ง
จะหล่อเลี้ยงจิตใจให้งดงามและเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

- สมรรถภาพจิต ได้แก่ความารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีใฝ่ธรรมมีความเพียร
วิริยะขันติอุตสาหะอดทนขันติ สุริยะแห่งควบคุมได้สงบมีสมาธิไม่ประมาททำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ดี
งามและพร้อมที่จะใช้ปัญญา

- สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เป็นจิตที่สดชื่น ร่าเริง เบิก
บาน ผ่านคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง

๓. ด้านปัญญา (ปัญญา) มีการพัฒนาหลายด้าน หลายระดับ เช่น

- ความรู้ความเข้าใจในการฟัง เล่าเรียน และรับข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ
- รับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง
- คิดพิจารณาอย่างมีวิจารณ์ญาณ ใช้ปัญญา
- รู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ ที่เรียกว่า
มองเป็น คิดเป็น

- รู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย
- แสวงหา คัดเลือก นำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยง สร้างความรู้ ความคิดใหม่ๆ เพื่อใช้
แก้ปัญหาและสร้างสรรค์

- รู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย รู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุก
สิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่ง
ทั้งหลาย ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

เด็กได้รับประโยชน์อะไรจากสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ในวัยประถมต้น (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓) เด็กๆ จะได้ประโยชน์จากการเรียนรู้สาระสังคม
ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังนี้

- ได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่
อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง

- ได้รับการพัฒนาให้มีทักษะกระบวนการ มีข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม
จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ
การอยู่ร่วมกัน และการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และได้ฝึกหัดในการตัดสินใจ

- ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในลักษณะบูรณาการ ได้
เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของ
ครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้นและวิธีการเศรษฐกิจพอเพียง

- ได้รับการพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง
เศรษฐกิจศาสตร์ และภูมิปัญญา เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจขั้นสูงต่อไป

มีผู้เรียนหลายคนที่ไม่ชอบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แต่ต้องเรียน เพราะหลักสูตรได้กำหนดให้เรียน และต้องใช้ผลการเรียนเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ครูจึงต้องจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียน เรียนอย่างมีความสุข สนุกกับการเรียน และสามารถเชื่อมโยงให้เด็กรู้การใช้ชีวิตที่ถูกต้อง โดยมีกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

สอนด้วยการกระทำ เรียนรู้วิชาการพร้อมกับการให้เด็กได้ปฏิบัติดูแลตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้แก่

- กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เรียนรู้การให้ เรียนรู้การทำหน้าที่ เช่น การทำหน่วยบริการต่างๆ

- กิจกรรมเจริญสติ เรียนรู้จักตนเอง เพื่อที่จะเข้าใจผู้อื่น ด้วยกิจกรรมเจริญสติต่างๆ

- กิจกรรมประจำวัน เรียนรู้หน้าที่รับผิดชอบในกิจวัตร เช่น การจัด-เก็บของเข้าที่ การดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ การช่วยเหลือผู้ใหญ่หรือคุณครู การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ ฯลฯ

สอนด้วยการสอนจากของจริง สอนด้วยตัวอย่างที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ได้แก่

- สื่อภาพ เสียง วีดีโอ ซีดี เทป มัลติมีเดีย : นิทาน – เพลงคุณธรรม, พุทธประวัติ ชาว ฯลฯ

- เกมการศึกษา ครูเลือกเกมที่สนุก มีข้อคิดเตือนใจเด็กๆ ได้ประโยชน์จากการเล่นเกม

สอนด้วยวิธีคิดแบบอริยสัจ ตามหลักพุทธธรรม เรียกว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยครูนำปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กวัยนี้มาให้เด็กได้คิดแก้ปัญหา ด้วยการทำงานเป็นกลุ่ม ดังนี้

- สอนให้แต่ละกลุ่มเริ่มต้นจากการกำหนดรู้และทำความเข้าใจกับปัญหาว่าปัญหานั้นคืออะไร (ทุกข์)

- สืบค้นหาสาเหตุของปัญหา อะไรคืออุปสรรค ตัวติดขัด (สมุทัย)

- สภาพที่หมดปัญหาจะเป็นอย่างไร กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้ชัดเจนว่าคืออะไร (นิโรธ)

- หาหนทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้หมดปัญหาหรือวิธีแก้ไขปัญหา วิธีการและรายละเอียดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงเป้าหมายที่ต้องการ (มรรค)

- ให้เด็กๆ บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำเสนอให้เพื่อนฟัง และให้เพื่อนแต่ละกลุ่มให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม จากนั้นครูและเด็กหาข้อสรุปร่วมกันและหาแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

ข้อเสนอแนะวิธีที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

- การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้น่าเรียน

- สีสันการสอนของครูที่น่าสนใจ

- จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม

- สร้างความสนใจในการเรียนรู้ด้วย สื่อ เกม หรือ กิจกรรมต่างๆ

- มีการสอนนอกห้องเรียนบ้าง เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ

เทคนิคการสอนสังคมศึกษา

การสอนสังคมศึกษาควรใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ และรู้สึกสนใจเนื้อหา โดยใช้วิธีการสอนดังต่อไปนี้

1. การใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย : การใช้เทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น กันใช้เกมฝึกทักษะ การใช้วิดีโอ การใช้นิทาน และการเล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจในเนื้อหา และเข้าใจได้ง่ายขึ้น
2. การใช้ตัวอย่างจากชีวิตจริง : การใช้ตัวอย่างจากชีวิตจริง เช่น การเล่าเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่ เทคนิคในการเลือกซื้อสินค้า การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนรู้
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเล่าเรื่อง : การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเล่าเรื่อง เช่น การเล่าเรื่องที่เคยเกิดขึ้นกับตนเอง การเล่าเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว หรือการเล่าเรื่องที่มีความสำคัญกับชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการที่เรียนรู้นั้นสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับชีวิตของตนเอง
4. การใช้เทคโนโลยีการสอน : การใช้เทคโนโลยีการสอน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ต หรือการใช้แอปพลิเคชันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และทำให้เด็กๆ สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

การวางแผนการสอน

การวางแผนการสอน เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การสอนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างมากที่สุด โดยการวางแผนการสอนที่ดีจะต้องมีเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจนและระบบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น การวางแผนการสอนที่ดีมีดังนี้

กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ : การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจได้ว่าสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และทำอะไร นอกจากนั้นยังจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ว่าสิ่งที่เรียนรู้นั้นมีประโยชน์อย่างไรกับชีวิตประจำวันของตนเอง

ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ : การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องเน้นไปที่การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก โดยการออกแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การอ่านหนังสือ การเรียนบทบาทสมมติ การเล่าเรื่อง การออกแบบโปสเตอร์ หรือการสร้างโมเดล

วางแผนการประเมิน : การวางแผนการประเมินจะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจได้ว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรไปแล้ว และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร โดยการใช้เทคนิคการประเมินผลที่หลากหลาย เช่น การทำแบบทดสอบเชิงสังเกตการณ์ การเขียนเรียงความ หรือการส่งโครงงาน โดยการประเมินผลจะต้องเป็นไปตามเป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

กิจกรรมการสอน

กิจกรรมการสอน เป็นส่วนสำคัญในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการใช้กิจกรรมการสอนที่เหมาะสมและสร้างสรรค์จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และมีความสุขสนุกสนานในการเรียนรู้มากขึ้น ได้แก่

กิจกรรมการสอนแบบกลุ่ม : การใช้กิจกรรมการสอนแบบกลุ่มจะช่วยให้ผู้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้

การใช้เทคโนโลยี : การใช้เทคโนโลยีในการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ที่น่าสนใจและได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ในการเรียนรู้ เช่น การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสร้างโปรแกรมการเล่น เกม หรือการใช้โปรแกรมออกแบบกราฟฟิก

การเรียนรู้ผ่านการเล่น : การเรียนรู้ผ่านการเล่นจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้ อย่างมีความสุขสนุกสนาน โดยใช้เกมหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เช่น การใช้เกมเพื่อสอนสังคมศึกษา การใช้เกมฝึกสมอง เป็นต้น

การใช้การสื่อสาร : การสื่อสารเป็นวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ โดยการใช้สื่อต่างๆ เช่น ภาพประกอบ เครื่องมือสื่อสารอินเทอร์เน็ต เป็นต้น จะช่วยให้เด็กเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น

วิธีการสอน

วิธีการสอนมีหลายแบบ เช่น การสอนด้วยการนำเสนอ เป็นวิธีการสอนที่ใช้บ่อยที่สุด โดยอาจนำเสนอหรือบรรยายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้เครื่องมือช่วยเหลือ เช่น สไลด์โชว์ แผนภูมิ ภาพประกอบ เป็นต้น มีวิธีการสอนที่หลากหลาย ได้แก่

การสอนแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Learning) ซึ่งเป็นการสอนโดยใช้เครื่องมือหรือแบบฝึกหัด ที่ต้องการความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเพื่อช่วยผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ดีขึ้น

การสอนแบบตัวอย่าง (Experiential Learning) ซึ่งเป็นการสอนโดยใช้ประสบการณ์และการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อช่วยผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การประเมินผล

การประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญในการสอน เพราะจะช่วยให้ผู้สอนได้ทราบว่าเด็กได้เรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้ดีหรือไม่ โดยวิธีการประเมินผลหลายวิธี เช่น

การประเมินด้วยการทดสอบ (Testing) เป็นการใช้ชุดข้อสอบหรือแบบทดสอบต่างๆ เพื่อวัดความรู้และความเข้าใจของผู้เรียน

การประเมินด้วยการสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมของเด็กในการเรียนรู้โดยการให้เด็กทำกิจกรรมหรืองานหน้าที่ต่างๆ เพื่อดูว่าผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างไร

การประเมินด้วยการบันทึกข้อมูล (Record-keeping) เป็นการบันทึกผลการเรียนรู้ของเด็ก โดยรวบรวมข้อมูลจากแบบฟอร์มการประเมินผล หรือสมุดบันทึกการเรียนรู้ของเด็กเพื่อใช้ประเมินผลการเรียนรู้

การประเมินผลควรทำให้เป็นระบบและต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาของการเรียนรู้ โดยผลการประเมินควรนำมาปรับปรุงการสอนในครั้งต่อไปเพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป

การสอนสังคมศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด สร้างสรรค์ความเข้าใจของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ด้านหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม

และการดำเนินชีวิตในสังคม ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านภูมิศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการเข้าใจวิถีของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พร้อมจะใช้ชีวิตร่วมกับคนในสังคมที่มีความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ให้เป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ มีความงามทางด้านร่างกาย จิตใจ เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม และจริยธรรม ในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- กนก จันทร์ทอง. (2560). การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2560).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.
- อักษรเจริญทัศน์. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำคัญอย่างไร. สืบค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2565 จาก <https://www.aksorn.com/importance-of-social-studies>.

มโนทัศน์ความเป็นทาสอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*

A Concept of the Slave of the Passions in Theravada Buddhist Philosophy

นายไชยา เสนแสนยา¹

Mr. Chaiya Sensaenya¹

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: chaiya.sen@mcu.ac.th¹

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้เสนอให้เห็นว่าความเป็นทาสอารมณ์นั้น เป็นการตัดสินใจให้เห็นอารมณ์ระยะสั้นที่มีเหตุผลประกอบอันเต็มไปด้วยกิเลสจึงได้ผลที่ไม่น่าพอใจ ขณะที่ความเป็นทาสอารมณ์แบบพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นการเสนอให้เห็นรูปแบบอารมณ์ในระยะยาวที่มีเหตุผลประกอบทำให้เกิดความพึงพอใจที่เป็นกุศล

คำสำคัญ : มโนทัศน์; ทาสอารมณ์; พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article suggests that passionate slavery It is judged that the rational, short-term passions filled with desires have unsatisfactory results. while the passionate slavery of Theravada Buddhist philosophy. It presents a rational long-term pattern of passionate that produces benevolent satisfaction.

Keywords (18 pt.): Concept; Slave of the Passions; Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

ความเป็นมนุษย์ได้ถูกศึกษาผ่านบริบททางศาสนา ปรัชญาและสังคม โดยส่วนใหญ่จะพบว่า สิ่งที่มนุษย์แสดงออกมานั้นได้ถูกนำไปตีความต่อเพื่อขยายให้เห็นถึงแรงจูงใจและเป้าหมายที่เกิดขึ้นตามมา เช่น มนุษย์ที่ขยันทำงาน อาจมีแรงจูงใจที่อยากพัฒนาตัวเองหรือความต้องการมีชีวิตที่ดีขึ้น การแสดงอย่างนี้ทำให้เห็นลักษณะการการคิดที่แตกยอดไปได้อย่างน้อย 2 อย่าง คือ ความต้องการพัฒนาตนเองถือว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผล และสิ่งที่มีเหตุผลมักจะถูกอ้างไว้ในฐานะเป็นศีลธรรมที่มีค่าทางสังคม แต่ขณะเดียวกัน เรายังมีความ

* Received September 15, 2022; Revised December 10, 2022; Accepted December 12, 2022

ต้องการมีชีวิตที่ดีนั้นอาจถูกเสนอว่าเป็นการตัดสินใจของอารมณ์ที่ทั้งบุคคลหรือสังคมจะเห็นรวมกันว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมให้ทำตามนั้น (Mikael M. Karlsson, 2006)

ข้อมูลข้างต้นนี้ ฮูม (Hume) เรียกว่า ทฤษฎีแรงจูงใจ (The motivational theory) ผลจากข้อเสนอของฮูมนี้ได้ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาส (slave) ซึ่งจะพบว่า การใช้เหตุผลนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับเรา และไม่เคยนำเราไปสู่การกระทำใด ฮูมมองว่า การที่เราเดินไปที่ร้านอาหาร เราอาจเชื่อว่าเหตุผลกำลังทำให้เราทำอย่างนั้น เช่น ทำไมเราต้องเดินไปร้านอาหาร ทำไมเราต้องจ่ายเงินเพื่อซื้ออาหาร แต่เอาเข้าจริงแล้ว การที่เราเดินไปนั้นมีอารมณ์เป็นตัวนำทั้งสิ้น ไม่อย่างนั้นเราจะไม่เดินไปอย่างนั้น เพราะเหตุผลอย่างเดียวไม่อาจจะทำให้เราต้องการซื้ออาหารได้ (David Hume, 2007) แต่เป็นเพราะความหิว เมื่อเป็นอย่างนี้อาจพูดได้ว่า เหตุผลกลายเป็นทาสของอารมณ์ (the slave of the passions) (Daniel Weltman, 2021)

อันที่จริงแล้ว เดวิด ฮูม มีความเชื่ออยู่ว่า ประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ (experience knowledge) โดยมีประสาทสัมผัสที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงจากโลกภายนอก (external world) ความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดประสาทสัมผัสขึ้นระหว่างสิ่งที่ปรากฏ และความเกี่ยวข้องของสิ่งต่างๆ นอกกายกับอวัยวะสัมผัสของเราแล้วทำให้เกิดการรับรู้ ความคิดรู้ในจิตสำนึกหรือมโนภาพของผู้อื่นนั้นเราไม่อาจหยั่งรู้ได้โดยตรง แต่สามารถรู้ได้โดยการถ่ายทอด ดังนั้น มโนภาพทุกมโนภาพจึงอาศัยการถ่ายทอดจากคนคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งได้ โดยอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยทางเสียง การถ่ายทอดในรูปแบบของตัวอักษรหรือทำเป็นหนังสือได้ ความทรงจำช่วยการบันทึกภาพเขียน ภาพถ่าย และสัญลักษณ์ต่าง ๆ และยังช่วยถ่ายทอดความรู้ทางมโนภาพได้อีกด้วย เครื่องมือช่วยความรู้ คือ เสียงและภาพ มนุษย์สามารถสะสมความรู้ไว้ได้อย่างมากมาย และเมื่อความรู้ถูกถ่ายทอด มโนภาพของความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งเฉพาะตัว หากเป็นความรู้ของมวลมนุษย์ทีเดียว ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น (พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล), 2560)

ทัศนะของฮูมได้ทำให้เห็นรูปแบบของอารมณ์และเหตุผลไม่ใช่คู่ที่ตรงข้ามกันอีกต่อไป แต่เป็นสิ่งที่เดียวกันที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำของบุคคล ซึ่งทัศนะดังกล่าวนี้พยายามเสนอให้เห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่ได้มีเหตุผลและอารมณ์ที่อยู่กันคนละข้าง ขณะที่เหตุผลถูกมองว่าทำให้เกิดศีลธรรม แต่อารมณ์ถูกมองว่าทำให้เกิดความชั่ว แต่เอาเข้าจริงแล้วทั้งสองอย่างล้วนสนับสนุนให้เกิดการกระทำเดียวกันได้

ในแง่ดังกล่าวนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทได้พิจารณาจากการกระทำของบุคคลได้เช่นกัน เช่นกรณีพระองค์อุทตมกล่าวว่า “เมื่อก่อนเรามีชื่อว่าอหิงสกะ แต่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ วันนี้เรามีชื่อตรงความจริง เราไม่เบียดเบียนใครๆ แล้ว เมื่อก่อนเราเป็นโจรปรากฏชื่อองคุลิมาล เรานั้นเมื่อถูกกิเลสดุจห้วงน้ำใหญ่พัดไปมา จึงได้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ เมื่อก่อนเรามีมือเปื้อนเลือด ปรากฏชื่อว่า องคุลิมาล ท่านจึงดูการที่เราถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ เราถอนตัณหาอันจะนำไปสู่ภพได้แล้ว หลังจากทำกรรมอันเป็นเหตุให้ถึงทุกขิเช่นนั้นไว้มากแล้ว เราผู้ได้รับวิบากกรรมนั้นแล้ว จึงเป็นผู้ไม่มีหนี้บริโศก พวกคนพาลปัญญาทึบ มัวแต่ประมาท ส่วนปราชญ์ทั้งหลายรักษาความไม่ประมาท เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 13 ข้อที่ 350 หน้า 432)

การที่พระองค์อุทตมฆ่าคน เบียดเบียนผู้อื่นมาจากความเป็นคนพาลที่อ้างถึงความไม่มีปัญญา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความมีศีลธรรม แต่ศีลธรรมนี้มาจากการเข้าใจผลที่ตามมา ขณะที่อารมณ์นั้นก็เป็นเครื่อง

เข้าใจได้เช่นเดียวกันเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำเหล่านี้ขึ้น แม้จะไม่ได้กล่าวถึงไว้ตรงนี้ แต่อาจพิจารณาได้ว่าการมีเหตุผลสนับสนุนอารมณ์นั้น อาจจะได้พิจารณาถึงผลที่ตามมา ในระยะยาว แต่ใครที่เข้าใจได้ผ่านมุมมองของฮูม ดูเหมือนจะเป็นแค่การพิจารณาอารมณ์ชั่วคราวหรือมีระยะสั้นเท่านั้น และเหตุผลที่สนับสนุนอารมณ์ระยะสั้นนั้น ไม่อาจพิจารณาได้ว่า การกระทำบางอย่างที่ถูกตรวจสอบอย่างดีแล้วอาจไปไกลกว่านั้นมาก หรือเอาเข้าจริงอารมณ์ที่มีเหตุผลประกอบที่เล็งถึงผลระยะยาวอาจสะท้อนให้เห็นผ่านความพึงพอใจ (ฉันทะ) อันเป็นอารมณ์แบบกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งทำให้เกิดการตัดสินใจบางอย่างที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากเหตุผลเบื้องต้น เป็นเหตุต้องการที่จะนำเสนอทัศนะเรื่องทาสอารมณ์ในทางปรัชญาตะวันตก และพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อหาแนวทางหรือวิธีการเพื่อประยุกต์ใช้หลักการทางปรัชญาในการแก้ปัญหาทาสอารมณ์ต่อไป

มโนทัศน์เรื่องความเป็นทาสอารมณ์ในปรัชญาตะวันตก

1. ความหมายของอารมณ์

คำว่า อารมณ์ มีนัยที่เป็นไปทั้งในเชิงของปรัชญา จิตวิทยา หรือชีววิทยา แต่ความหมายโดยทั่วไปแล้ว อารมณ์เป็นนามธรรมที่บ่งบอกสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายและจิตใจ มีความเกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิต บุคลิก แรงจูงใจ เป็นผลเนื่องมาจากฮอโมนและสารสื่อประสาท การจำแนกอารมณ์ถูกศึกษาแยกออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ แนวทางแรกคือมองว่าอารมณ์แต่ละชนิดมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันอย่างชัดเจน จึงสามารถแยกอิสระออกจากกันได้ โดยเรียกแต่ละอารมณ์หลักที่แยกกันได้นี้ว่าเป็นอารมณ์พื้นฐาน แนวทางที่สองคือการมองว่าอารมณ์แต่ละชนิดมีความเกี่ยวข้อง พัวพันกันซึ่งสามารถแสดงบนพื้นที่หลายมิติได้

อารมณ์ มาจากภาษาอังกฤษ “Emotion” มีความหมายว่าการเกิดการเคลื่อนไหว หรือภาวะที่ตื่นเต้น มันเป็นการยากที่จะบอกว่า อารมณ์คืออะไร แต่มีแนวคิดหนึ่ง ที่ให้ความเข้าใจได้ง่ายกล่าวไว้ว่า อารมณ์เป็นความรู้สึกภายในที่เร้า ให้บุคคลกระทำ หรือเปลี่ยนแปลงภายในตัว ของเขาเอง ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้จะเป็นความรู้สึกที่พึงพอใจ ไม่พึงพอใจ หรือรวมกันทั้งสองกรณี อารมณ์เป็นสิ่งที่ไม่คงที่มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากกรณีข่าวการทำร้ายผู้อื่นด้วยการดวลขวานยาอันตรายถึงแก่ชีวิต คือ ยาไซยาไนซ์เพื่อประสังค์ต่อทรัพย์สินของผู้อื่น อันจะเห็นได้ว่า อารมณ์ความรู้สึกนั้น เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นด้วยมีจิตคิดประทุษร้าย

จากความหมายและธรรมชาติของอารมณ์ ทำให้นักจิตวิทยาทั้งหลายมีความเห็นว่าองค์ประกอบของอารมณ์จะแบ่งออกเป็น 3 อย่าง (Baron, 1989) ดังนี้ (1) สภาวะการรู้คิด (cognitive states) เป็นความรู้สึกของผู้ที่กระทำหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ของบุคคล อย่างเช่น เราเคยรู้สึกโกรธ รำเริง สะอิดสะเอียน เป็นต้น (2) ปฏิกริยาทางสรีระ (physiological reactions) เป็นการเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายของเรา เช่น หัวใจเต้นเร็วขึ้นเมื่อรู้สึกตื่นเต้นหรือตกใจ และ (3) การแสดงออกของพฤติกรรม (expressive

behaviors) เป็นสัญญาณการแสดงออกของสภาวะภายใน เช่น เกิดความพอใจก็จะแสดงการยิ้ม หรือเมื่อโกรธก็อาจกล่าววาจาต่อว่าออกมา หรือแสดงการกระตือรือร้น, ตบตี

2. การจำแนกอารมณ์

อารมณ์ที่ปรากฏนั้นมีหลากหลายชนิดแล้วแต่คนเราจะให้คำนิยามแตกต่างกันไป ตามความรู้สึกของตนเอง สำหรับนักจิตวิทยาแล้วนั้นได้จำแนก อารมณ์ โดยคำนึงถึงสิ่งเร้าที่มาเป็นตัวกระตุ้น และรูปแบบการตอบสนองพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งเร้านั้น และส่วนมากมีความเชื่อว่า บุคคลมีอารมณ์พื้นฐานอยู่ 3 ชนิด คือ ความโกรธ (anger) ความกลัว (fear) และความพึงพอใจ (pleasure) (Carlson, 1993) ส่วนอารมณ์ อื่นๆ เป็นผลที่เกิดจากอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง หรือมากกว่าของ อารมณ์ทั้งสามนี้ ตัวอย่างเช่น (1) ความรังเกียจ เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย เป็นรูปแบบของอารมณ์โกรธ (2) การอิจฉาและความรู้สึกผิดจะอยู่บนพื้นฐานของความกลัว (3) ความรักและความสุขจะมีพื้นฐานมาจากความรู้สึกพึงพอใจ (4) ความโศกเศร้าเป็นเสมือนการรวมกันของอารมณ์กลัวและอารมณ์โกรธ หากจะว่าไปแล้ว มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ ล้วนเคยมีอารมณ์โกรธ กลัว และพึงพอใจมาแล้ว แต่ทั้งอารมณ์โกรธ กลัว และพึงพอใจ เกิดมาจากสาเหตุที่แยกออกได้แตกต่างกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่เราจะจัดการหรือควบคุมมัน

2.1 ความโกรธ (anger) เป็นอารมณ์ที่ไม่พึงพอใจอย่างแท้จริง มักเกิดขึ้นเนื่องจากถูกขัดขวางไม่ให้ทำกิจกรรมที่ตนต้องการ ในบุคคลแต่ละวัย ความโกรธจะแตกต่างกันไป ในวัยเด็ก เรื่องที่ทำให้โกรธมักจะเป็นกิจกรรมที่เด็กกำลังทำอยู่ หรือการอยากรู้ อยากเห็น และการแสดงออก ซึ่งความโกรธ ก็จะแสดงออกในรูปของการก้าวร้าวทางกาย หน้าตาบูดบึ้ง หุบตีสิ่งของ ต่อยตี ถ้าเป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ความโกรธจะเป็นเรื่องทางสังคมมากขึ้น และการแสดงอารมณ์โกรธจะออกมาในรูปวาจา พูดจาติตึง นินทา พูดจาเสียสสี จะมีวัยรุ่นบางกลุ่มบางพวก ยังชอบใช้การก้าวร้าวทางกายอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากได้เรียนรู้หรือได้รับการปลูกฝังในสังคมที่เขาเป็นอยู่ อย่างไรก็ตาม ความโกรธนับว่าเป็นอารมณ์ที่สำคัญยิ่ง เพราะมีพลังที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมการจู่ใจเป็นอย่างมาก ซึ่งเราจะพบได้เสมอ ในทุกสังคม เมื่อบุคคลมีความโกรธพฤติกรรมการจู่ใจที่เกิดตามมาก็คือไม่ยอมทำกิจกรรมต่าง ๆ

2.2 ความกลัว (fear) เป็นอารมณ์ที่แสดงออกถึงความรู้สึกว่าเป็นอันตราย ซึ่งจะมีอยู่มากมายทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น เด็กเล็ก ๆ จะกลัวเสียงดัง กลัวสิ่งแปลกประหลาด ถึงแม้จะเป็นเด็กโตก็ยังคงกลัว นอกจากนี้ยังกลัวความมืด กลัวคำขู่ กลัวถูกทอดทิ้งตามลำพัง ในเด็ก ตอนปลายเด็ก จะกลัวคำเยาะเย้ยจากเพื่อน กลัวตัวเองจะไม่เท่าเทียมกับเพื่อน เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ จะเกิดความกลัวในทางสังคมมากขึ้น กลัวความผิดหวัง กลัวในความมีบทบาททางเพศ กลัวจะไม่ได้รับการยอมรับ พอเป็นผู้ใหญ่สูงอายุก็จะกลัว ในเรื่องสังขารร่างกาย ตลอดจนความสำเร็จในการทำงาน

2.3 ความพึงพอใจ (pleasure) เป็นอารมณ์ของความรู้สึกที่มีความสุขที่ร่าเริงอย่างมาก เป็นความสำเร็จหรือความสุขสดชื่นเกิดขึ้น เมื่อบุคคลได้รับผลการตอบสนองตามที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ

ความโกรธ ความกลัว และความพอใจ ทั้ง 3 ประการนั้น เป็นอารมณ์ที่แฝงอยู่ในบุคคลแต่ละบุคคล ซึ่งจะปรากฏได้เมื่อเจ้าตัวแสดงอารมณ์เหล่านั้นอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแสดงออก

เมื่อเกิดอารมณ์ร่วมนั้นๆ ซึ่งอารมณ์ที่แสดงออกมานั้นบ่งชี้ให้เห็นถึงอุปนิสัยของบุคคลนั้น ๆ ที่เรียกว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว อารมณ์เป็นนายของเจ้าของอารมณ์ หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นทาสอารมณ์

3. ความเป็นทาสของอารมณ์

ในฝั่งของตะวันตกได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่อาศัยลักษณะบางอย่างที่ทำให้เห็นลักษณะมนุษย์ คือ

1. ทักษะของผู้มีอารมณ์อ่อนไหว (sentimentalist) ที่พิจารณาอารมณ์ความรักและความเกลียดเป็นแรงกระตุ้น โดยอารมณ์นั้นมีอยู่เป็นพื้นฐาน ขณะที่มนุษย์นั้นจะทำอะไรก็ตามจะตกอยู่ภายใต้ของความต้องการและปรากฏเป็นหลัก ซึ่งอารมณ์เหล่านี้เปลี่ยนสิ่งต่างๆ รอบตัวให้เป็นสิ่งที่เราต้องการ รวมถึงวิธีการได้สิ่งนั้นมา ด้วยวิธีการกระทำที่เราจะทำได้ นำไปสู่การตัดสินใจที่ทุกความต้องการบรรลุผลได้ ซึ่งการรวมกันของความต้องการที่อยู่เหนือตัวเรานี้ทำให้เราอยู่ในฐานะสิ่งรองรับให้ต้องกระทำ (Mikael M. Karlsson, 2006)

2. ทักษะของนักเหตุผลนิยม (rationalist) โดยถือเอาเหตุผลเป็นแรงกระตุ้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ โดยเหตุผลนั้นถือว่าเป็นอำนาจในการรับรู้หรือเข้าใจ เป็นเครื่องมือในการกำจัดอารมณ์ ซึ่งกลุ่มเหตุผลนิยมไม่ได้อ้างแค่การกระทำอย่างเดียว แต่ยังถือว่าเป็นต้นเหตุให้เกิดการกระทำนั้น เรียกว่า การกระทำทางศีลธรรม กล่าวคือเมื่อเราแสดงออกถึงหน้าที่หรือศีลธรรม เราจะพบว่าทุกการกระทำนั้นจะมีแรงผลักดันทางด้านเหตุผล ทำให้กลุ่มนักเหตุผลนิยมทางด้านศีลธรรมมองว่าการตัดสินใจทางด้านศีลธรรมมาจากการแสดงให้เห็นถึงความมีเหตุผลของมนุษย์ ขณะที่การแสดงออกทางอารมณ์นั้นไม่น่าเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมได้ ฉะนั้นการกระทำหน้าที่ทางศีลธรรมจึงตรงข้ามกับอารมณ์ และสิ่งที่เรามีหน้าที่ทำนั้นจะต้องไม่ได้มาจากสิ่งที่เราอยากทำหรือมีความสุขกับการกระทำนั้น (Mikael M. Karlsson, 2006)

3. ทักษะในเรื่องแรงผลักดัน (motivation) เป็นเหตุทำให้มนุษย์กลายเป็นตัวแทน (agent) ของทั้งอารมณ์และเหตุผล (Mikael M. Karlsson, 2006)

จากภาวะของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรม ก็คือภาพที่เกิดขึ้นกับบุคคลอันได้แก่บุคลิกภาพของเขานั้นเอง ฉะนั้นถ้าบุคคลรู้และเข้าใจก็จะสามารถ จัดการและควบคุมอารมณ์ได้เพื่อความเหมาะสมของบุคลิกภาพ การแสดงออกทางอารมณ์จำแนกได้ 2 ลักษณะ ดังนี้การแสดงอารมณ์ทางใบหน้า การแสดงความรู้สึกทางใบหน้าที่จัดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงออกถึงสภาวะทางอารมณ์ต่างๆ ในตัวเราและบุคคลอื่นที่สามารถสังเกตเห็นได้บ่อย ๆ นักสรีรวิทยาประมาณว่า ใบหน้าสามารถแสดงความรู้สึกได้แตกต่างกันถึง 20,000 แบบ และส่วนใหญ่จะเกิดจากการผสมกลมกลืนกันของสีหน้าที่เป็นพื้นฐานตั้งแต่ 2 แบบขึ้นไป ตัวอย่างเช่น เมื่อนิสิตสอบได้เกรด F จากการตอบข้อสอบที่คิดว่าไม่ยุติธรรม ลองสังเกตใบหน้าตนเองจากกระจกเงา จะเห็นว่า ดวงตา คิ้ว และหน้าผาก แสดงถึงอารมณ์โกรธ ในขณะที่ริมฝีปากแสดงออกถึงความเสียใจ ทอมกินส์ (Tomkins, 1962) ได้เสนอทฤษฎีการแสดงออกทางใบหน้า คือ การสะท้อนอารมณ์เป็นธรรมชาติ ที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด และเป็นลักษณะการตอบสนองที่เป็นสากล

ด้วยเหตุนี้ พอล เอ็กแมน (Paul Ekman, 1971) และคนอื่น ๆ ได้ศึกษาถึงอารมณ์และการแสดงออกทางสีหน้า พบว่ามีอารมณ์ 6 ชนิดด้วยกัน ที่แสดงออกทางสีหน้าเป็นลักษณะสากลทั่วไป มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา จะแสดงความรู้สึกได้ตรงกัน คือ เมื่อเกิดอารมณ์กล้ำเนื้อแต่ละมดบนใบหน้าจะมีการยัดหด

คล้ายคลึงกัน เช่น เวลาเศร้าหม่นปากจะโค้งลง เวลายิ้มมุขปากจะโค้งขึ้น เป็นต้น อารมณ์ 6 ชนิด ที่สอดคล้องกับการแสดงออกทางใบหน้า ของคนทั่วไป ได้แก่ ประหลาดใจ รังเกียจ เศร้าเสียใจ โกรธ กลัว และเป็นสุข การแสดงออกทางใบหน้าจากอารมณ์ทั้ง 6 ชนิดนี้ ยังสอดคล้องกับปฏิกิริยาการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายต่าง ๆ กัน ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะตัดสินอารมณ์ของคนอื่นๆ จากใบหน้าได้แม่นยำเพียงใด เนื่องจากมีอารมณ์หลายชนิด ที่ซับซ้อนปะปนอยู่กับรายละเอียดบนใบหน้า แต่เราก็อาจตัดสินอารมณ์จากใบหน้าของเขาผู้นั้นได้อย่างคร่าว ๆ โดยเน้นใน 3 มิติ คือ พอใจ – ไม่พอใจ, ยอมรับ – ปฏิเสธ และการเคลื่อนไหวร่างกายอื่น ๆ เช่น ยืนหรือนั่งตามสบาย หรือเกร็ง โน้มตัวเข้าใกล้ หรือถอยห่าง เป็นต้น

การแสดงอารมณ์ก้าวร้าวและรุนแรง โดยทั่วไปเรามักจะมีการแสดงออกของอารมณ์ที่ไม่เป็นอันตรายต่อบุคคลอื่น เช่น การยิ้มแยม การร้องไห้ ตะโกน การสวมกอดด้วยความรัก การจูบแก้มด้วยความเอ็นดู ฯลฯ แต่จะมีอารมณ์บางชนิด ซึ่งเมื่อแสดงออกมาแล้ว จะก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่นได้ นักจิตวิทยา ได้ให้ความสนใจกับอารมณ์ประเภทนี้มากกว่า จึงศึกษาว่าอะไรเป็นสาเหตุ ที่ทำให้บุคคลมีการแสดงออกทางอารมณ์ ในลักษณะของความก้าวร้าว และเป็นไปในทางทำลาย หรือในทางที่ไม่ดี ดังเช่นความคับข้องใจและความก้าวร้าว ความคับข้องใจสามารถก่อให้เกิดการตอบสนอง หรือพฤติกรรมได้หลายรูปแบบ สมมติว่าเราหยอดเหรียญใส่ตู้โทรศัพท์ และเป็นเหรียญสุดท้ายที่มีในกระเป๋ แต่โทรศัพท์ก็ยังไม่ยอมเสียเงินไม่ปรากฏสัญญาณใดๆ ซึ่งเป็นเวลาที่เรากำลังติดตื้อให้ใครสักคนหนึ่งมารับเราจากสถานที่แห่งนั้น สภาวะเช่นนี้จะก่อให้เกิดอารมณ์คับข้องใจอย่างรุนแรง จนไม่รู้จะหาทางระบายออกได้อย่างไร เราอาจหันไปแสดงพฤติกรรมด้วยการทำลายโทรศัพท์เครื่องนั้นแทน แต่ถ้าโทรศัพท์เครื่องนั้นตั้งอยู่บริเวณชุมชน เราไม่สามารถจะแสดงพฤติกรรมดังกล่าวได้ ทางออกที่เราอาจเลือกกระทำได้อีกมีอยู่อีกเช่น ไปแจ้งเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ให้ทราบว่ามีโทรศัพท์ ชัดข้อง และขอยืมเหรียญจากคนอื่นที่เดินผ่านมา การที่บุคคลมีโอกาเลือกทางออกได้ จะช่วยลดความรุนแรงของความคับข้องใจได้

การระบายอารมณ์ก้าวร้าว ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย เช่น ถ้าสถานการณ์ ที่ทำให้คับข้องใจ หรือโกรธเนื่องมาจากคนที่มีความน่าเกลียดกว่าเรา เราอาจจะระบายอารมณ์นั้นกับผู้อื่นแทน แต่ถ้าเราอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องสำรวม เราอาจจำเป็นต้องเก็บกดความโกรธเอาไว้แล้ว คอยหาทางระบายออกตามสถานที่ที่เหมาะสมต่อมา ในกรณีที่บุคคลไม่สามารถระงับได้ว่า อะไรคือต้นเหตุของ ความคับข้องใจ บุคคลนั้นอาจหาทางระบายออกกับทุกสิ่งที่จะสามารถทำได้ ดังได้กล่าวมาแล้วจะสื่อให้เห็นถึงที่มาหรือสาเหตุของความวุ่นวาย ในรูปของการจลาจล การก่อเหตุร้ายรุนแรง ซึ่งมีสาเหตุเกิดมาจากบุคคลที่รู้สึกว่าคุณถูกกดขี่อยู่ตลอดเวลาตนเอง

เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวและบุคคลไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นทาสของอารมณ์ การควบคุมอารมณ์เป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต เพราะถ้าไม่รู้จักรับมือกับอารมณ์แล้ว เมื่อมีเหตุการณ์ใดๆ เกิดขึ้น ก็จะไม่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ ได้ บางคนอาจจะควบคุมอารมณ์ของตนเองด้วยการสกดกันไว้ไม่แสดงออก วิธีนี้อาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตได้ การควบคุมอารมณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

สำหรับผู้ที่ยังไม่รู้จักรับมือกับอารมณ์ ย่อมจะทำให้เกิดผลดี เช่น เป็นคนมีบุคลิกภาพดี สามารถแสดงออกทางพฤติกรรมได้เหมาะสม มีมนุษยสัมพันธ์ดี การแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมจะช่วยสร้างมนุษย

สัมพันธ์กับผู้อื่นได้เหมาะสม ทำให้เป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาที่ดี ผู้บริหารที่รู้จักวิธีการควบคุม อารมณ์จะช่วยให้การบริหารงานเป็นไปด้วยความราบรื่น งานมีประสิทธิภาพ

มโนทัศน์เรื่องความเป็นทาสทางอารมณ์และเหตุผลในพุทธปรัชญาเถรวาท

มนุษย์มีธรรมชาติในการควบคุมความอยาก หรือตกอยู่ใต้ความอยาก จริตเป็นนิสัยสามัญของ มนุษย์โลก เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ยิ่งพัฒนาไปเท่าใด จะยิ่งเกิดปัญหาจากการ พัฒนาเท่านั้น ยังมีวัตถุนองความต้องการมากเท่าใดยิ่งไม่รู้จักอึด ไม่รู้จักพอ คนในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีปัญหา ทางจิตเกิดขึ้นมากมาย เช่น มีพฤติกรรมการแสดงออกที่รุนแรง ขาดเมตตา

ทำให้คนสมัยใหม่ตกเป็นทาสของประเทศทุนนิยมที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคมาเป็นเหยื่อล่อ ทำให้ มนุษย์เกิดกิเลสอยากมี อยากได้ สนับสนุนให้เกิดค่านิยมบริโภคผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการควบคุมเมื่อเกิด ความอยากมี อยากได้ แต่ไม่มีเงินซื้อจะกระทำทุจริตเล็กน้อย ฉกชิงวิ่งราวดังที่เป็นข่าวอยู่เสมอสังคม ปัจจุบัน จึงไร้ความมีน้ำใจ มนุษย์ชอบหมกมุ่นในกามคุณเป็นที่รวมสิ่งชั่วร้ายทางเพศ สื่อลามกต่างๆ มากมายมีสิ่ง มอมเมาในรูปแบบการพนันต่างๆ อีกมาก เสพสิ่งเสพติด เช่น “บุหรี่ ยาบ้า ยาไอซ์” เมื่อสังคมตกอยู่ใน สภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นนี้ จึงหมกมุ่นจนถอนตัวไม่ขึ้น อีกทั้งคนส่วนใหญ่คิดว่าการมีความพร้อมทางวัตถุ จะทำให้ชีวิตมีความสุข จึงชอบวิ่งตามวัตถุ ไขว่คว้าหามาบำรุงชีวิต สิ่งที่ยังไม่มีเหมือนคนทั่วไปจะ พยายามดิ้นรนหาма สิ่งที่มีอยู่แล้วก็ให้มีมากกว่าเดิม ถึงกับกู้หนี้ยืมสินมาซื้อหาที่ถลำลึก อาจถึงขั้นทุจริตคดมิ ขอบต่อหน้าที่การงาน คนประเภทนี้จะหาความสุขทางใจไม่ได้จนตลอดชีวิต

มนุษย์เราแต่ละคนเกิดมาในสถานที่ที่ต่างกัน ลักษณะบุคลิกไม่เหมือนกัน บางคนก็เกิดมามีอาการ ไม่ครบ 32 เหมือนกับคนอื่นๆ บางคนก็มีความทุกข์ยากลำบากเหลือเกิน บางคนเกิดมาก็ได้รับแต่ความสุข ความสบาย ทั้งหมดนี้ ก็เพราะว่ามาจากกรรม คือ การกระทำในอดีตชาติ กรรมของคนเราไม่เหมือนกัน แม้แต่ เป็นฝาแฝดเกิดมาด้วยกัน หน้าตาแทบจะเป็นคนเดียวกันแต่จิตใจแตกต่างกันจิตใจก็ไม่เหมือนกัน จริตก็ต่างกัน พระพุทธเจ้าท่านถึงตรัสว่าจริตของคนมีหลายอย่างเพื่อให้เห็นกรรมเก่าจะได้ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องกับจริตของ ตนเอง การปฏิบัติธรรมก็เหมือนกับเรากินยาเพื่อรักษาโรค การรักษาโรคต้องกินยาให้ถูกกับโรค โรคในที่นี้ เปรียบเสมือนกับจริตมนุษย์นั่นเอง

คำว่า ทาส ในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึงวัตถุกาม วัตถุกามนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เป็น ที่ตั้งแห่งความมัวเมา เป็นที่ตั้งของสุขโสมนัส ทำให้เกิดความสุข ทำให้เกิดความรัก เช่นนายทาสรักทาสหญิง เป็นต้น) ดังที่ปรากฏในกามสูตรตนิทเทศ ขุททกนิกาย ได้กล่าวถึงวัตถุกามว่า หมายถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ เครื่องอุปโภค ทาสหญิง ทาสชาย แพะ แกะ ไก่ สุนัข ช้าง โค ม้า เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 29 ข้อที่ 1 หน้าที่ 1)

พุทธปรัชญาเถรวาทมองอารมณ์ เป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางลบ และการใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางบวก

1. การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางลบ

เบื้องต้น พุทธปรัชญาเถรวาท มองการใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางลบ เป็นการอธิบายผ่านความอยากคือตัณหา ในการสูตร สังยุตตนิกาย ชันธวรรค ปรากฏพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตัณหานี้ใด นำให้เกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจแห่งความเพติดเพลิน มีปรกติเพติดเพลินยิ่งนักในภพหรือในอารมณีนั่นๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 17 ข้อที่ 22 หน้าที่ 34) และพระพุทธองค์ยังได้ทรงแสดงลักษณะของตัณหาไว้ในธรรมบท ตัณหาวรรค อีกตอนหนึ่งว่า “ตัณหาย่อมเจริญแก่คนผู้มีปกติประพฤติประมาทดุจเรือเกยानทราย บุคคลนั้นย่อมเร่ร้อนไปสู่ภพน้อยใหญ่ ดังวานรปรารถนาผลไม้เร่ร้อนไปในป่าฉะนั้น ตัณหานี้เป็นธรรมชาติลามก มักแผ่ซ่านไปในอารมณต่างๆ ในโลก ย่อมครอบงำบุคคลใด ความโศกทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบางอันฝนตกเซยแล้ว งอกงามอยู่ในป่า ฉะนั้น บุคคลใดแลย่อมครอบงำตัณหาอันลามกล่งไปได้โดยยากในโลกความโศกทั้งหลาย ย่อมตกไปจากบุคคลนั้นเหมือนหยาดน้ำตกไปจากใบบัว ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ เราจึงกล่าวกะท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันในที่นี้ ท่านทั้งหลายจงขุดรากแห่งตัณหาเสีย ดุจบุรุษต้องการແກ່ขุดແກ່ ฉะนั้น มารอย่าระรานท่านทั้งหลายบ่อยๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้่อ ฉะนั้น

ต้นไม้ เมื่อรากหาอันตรายมิได้ มันคงอยู่ แม้ถูกตัดแล้วก็กลับงอกขึ้นได้ ฉนใด ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลยังถอนเชื้อตัณหาขึ้นไม่ได้แล้ว ย่อมเกิดขึ้นบ่อย ๆ แม้ฉนั้น ความดำริทั้งหลายที่อาศัยระคะ เป็นของใหญ่ ย่อมนำบุคคลผู้มีตัณหาดังกระแสะ อันไหลไปในอารมณซึ่งทำให้ใจเอบอาบ เป็นของกล้า ไปสู่ทิฏฐิชั่ว กระแสะตัณหาย่อมไหลไปในอารมณทั้งปวง ตัณหาดังเรือเกยเกิดขึ้นแล้วย่อมตั้งอยู่ ก็ท่านทั้งหลายเห็นตัณหาดังเรือเกยนั้นอันเกิดแล้ว จงตัดรากเสียด้วยปัญญาโสมนัสที่ซ่านไปแล้วและที่เป็นไปกับด้วยความเยื่อใย ย่อมมีแก่สัตว์ สัตว์เหล่านั้นอาศัยความสำราญ แสงหาสุข นรชนเหล่านั้นแลเป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา หมู่สัตว์ถูกตัณหาอันทำความสะดวกห้อมล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่ายดุจกระต่ายติดแรว์กระสับกระส่ายอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ข้องแล้วด้วยสังโยชนและธรรมเป็นเครื่องข้อง ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อย ๆ สิ้นกาลนาน” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 25 ข้อที่ 334-337 หน้าที่ 138)

พระสูตรแรกอธิบายของตัณหาว่าเป็นเหตุให้เกิดอีกประกอบด้วยความกำหนัด ความเพติดเพลิน ยินดีในอารมณนั้นๆ ได้บอกชัดเจนถึงลักษณะของตัณหาว่า ทำให้บุคคลเพติดเพลิน ลุ่มหลงติดใจยึดติดอย่างเหนียวแน่น ลักษณะของตัณหามีหลายนัย สามารถกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้ (1) บุคคลใดถูกตัณหาครอบงำบุคคลนั้นจะต้องไปเกิดในภพต่าง ๆ อีก (2) บุคคลใดถูกตัณหาครอบงำ บุคคลนั้นจะต้องพบกับความเศร้าโศกอยู่เสมอ (3) บุคคลนั้นหากยังไม่สามารถถอนเชื้อตัณหาออกจากจิตใจได้ไม่หมด ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้นบ่อย ๆ (4) บุคคลที่มักคิดอยู่ในเรื่องกำหนดทั้งหลาย มักจะทำให้เป็นผู้มีความเห็นผิด (5) เมื่อเห็นตัณหาเกิดจึงแก้ไขด้วยปัญญา (6) สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังยินดีพอใจในความสุข แสงหาสุข จะต้องมานเวียนเกิดและ ชรา และ (7) สัตว์ทั้งหลายที่ถูกตัณหาครอบงำจิต ติดข้องอยู่ในสิ่งทั้งหลาย ย่อมจะได้รับผลคือความทุกข์อยู่เสมอ (พระมหาอุทัย อุทโย (ศิริภักดี), 2532)

โดยพื้นฐานคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเถรวาท ตัณหาว่ามีลักษณะที่ชักนำให้ผู้เกี่ยวข้องต้องเกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจแห่งความเพติดเพลิน มีปรกติเพติดเพลินยิ่งนักในภพหรือในอารมณนั้นๆ ได้แก่ กามตัณหา (ความอยากในกามคุณคืออารมณทั้ง ๕) ภวตัณหา ความอยากมีอยากเป็น และ

วิภาตถา ความไม่ยากมีไม่ยากเป็น เมื่อบุคคลใดถูกตัณหาครอบงำแล้ว บุคคลนั้นจะต้องไปเกิดในภพต่างๆ อีก จะต้องพบกับความเศร้าโศกอยู่เสมอ ก่อให้เกิดความทุกข์รำไป มักจะทำให้เป็นผู้มีความเห็นผิด และต้องเวียนเกิดเวียนตายตามวงจรของวัฏฏะต่อไป

ทั้งนี้ทั้งนั้น พุทธปรัชญาเองมองว่า เป็นสาเหตุอย่างแท้จริงของตัณหา คือ อวิชชา ความไม่รู้ (ตามความเป็นจริง) อวิชชาเป็น ที่มาเบื้องต้นแห่งตัณหา ถ้าคนเราไม่มีอวิชชา (ความไม่รู้) ก็ไม่มีตัณหา คือความอยาก ทุกข์ก็ไม่มี อวิชชานั้น เป็นเหตุเบื้องต้นแห่งทุกข์ ตัณหาเป็นเบื้องต้นปลายแห่งทุกข์ ตัณหาเกิด เพราะอวิชชาปิดบังตัวปัญญาเอาไว้ อวิชชานั้น เปรียบเหมือนความมืด ส่วนตัวปัญญาเปรียบเสมือนความสว่าง เวลาที่มีความมืด ก็ไม่สามารถจะมองเห็นอะไร ๆ ได้ เพราะความมืดปิดบังเอาไว้นั่นเอง และภายใต้ความมืดนั้นเอง มีอันตรายแอบแฝงอยู่เสมอ แต่เมื่อนั้นมีแสงสว่างเกิดขึ้น ก็จะสามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายได้ตามความเป็นจริง อันตรายจากหนามหรือตัวสัตว์มีพิษต่างๆ ก็จะสามารถมองเห็นหรืออาจไม่มีเลยก็ได้ เพราะเราสามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นอันตรายก็หลีกเลี่ยงหรือหาวิธีป้องกันและขจัดออกไป คนมีปัญญาก็เช่นเดียวกัน กับมีแสงสว่างเกิดขึ้นท่ามกลางความมืดนั้นเอง ย่อมสามารถบรรเทาทุกข์ทั้งปวงลงได้หรือดับทุกข์ได้ เหมือนพระอริยะเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นต้น

การดับตัณหา เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งสำหรับปุถุชนผู้ยังแนหนาไปด้วยกิเลส แต่ถึงกระนั้นก็ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์ผู้มีความปรารถนาที่จะพ้นทุกข์ เพราะพระพุทธเจ้าและพระอริยบุคคลทั้งหลาย ท่านสามารถดับตัณหาได้เป็นแบบอย่างให้เห็นอยู่ เป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้ชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม เพื่อที่จะได้พบความสงบสุขอย่างแท้จริง และเป็นการตัดภพตัดชาติ ตัดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ซึ่งท่านเรียกภาวะดังกล่าวนี้ว่า นิพพาน การดับตัณหาได้โดยสิ้นเชิง ก็คือ การดับทุกข์ทั้งปวงด้วยสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนตกอยู่ในความทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อหมดตัณหาหรือดับตัณหาได้ ก็หมายความว่าดับเชื้อแห่งการเกิดได้ เมื่อไม่เกิดก็ไม่ต้องทุกข์อีก การเกิดนั้นไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไรก็ต้องเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น

วิธีการที่จะดำเนินไปสู่ความดับตัณหา พุทธปรัชญาเถรวาทชี้ลงไปที่มีรรคมืองค์ 8 ประการโดยย่อ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา หากบุคคลปฏิบัติตนตามหลักของมรรคมืองค์ 8 อันเป็นทางสายกลาง คือ ไม่หย่อนเกินไป ไม่ตึงเกินไป ปฏิบัติได้ตามเงื่อนไขครบบริบูรณ์แล้ว อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ก็จะหมดสิ้นไป หลังจากนั้น วิชชา คือ ความรู้แจ้งตามความเป็นจริงก็จักเกิดขึ้น วิชชานั้นเองจะเป็นเครื่องกำจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวงให้หมดไป เป็นการดับตัณหา ซึ่งเป็นเชื้อแห่งการเกิดเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ ได้อย่างสิ้นเชิง เป็นการตัดสังสารวัฏให้สิ้นสุดลงไม่มีการเวียนเกิดเวียนตายอีก ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ก็สิ้นสุดลง ไม่มีความดับทุกข์ใด ๆ อีกต่อไป การเกิดในชาตินั้นก็ถือเป็นชาติสุดท้าย ไม่มีการปรากฏในโลกนี้หรือในโลกอื่น เรียกว่าที่สุดแห่งทุกข์ หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า นิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงความสิ้นไปแห่งตัณหาไว้ว่า “ความหวั่นไหวย่อมมีแก่บุคคลผู้ถูกตัณหาและทิฏฐิอาศัยความหวั่นไหวย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิอาศัย เมื่อความหวั่นไหว (จิต) ไม่มี ก็ย่อมมีปัสสทธิ เมื่อมีปัสสทธิ ก็ย่อมไม่มีตัณหา เมื่อไม่มีตัณหา ก็ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มีการจุติและการอุปบัติ เมื่อไม่มีการจุติและการอุปบัติ ก็ไม่มีโลกนี้ โลกอื่นและระหว่างโลกทั้งสอง นี่คือที่สุดแห่งทุกข์” (มหาวิททยัม มหัจจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 25 ข้อที่ 74 หน้าที่ 324)

สำหรับธรรมที่ท่านเรียกว่า “นิพพาน” นั้น มีความหมายดังที่พระพุทธดำรัสว่า “ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งต้นหาคความคลาย กำหนด ความดับ นิพพาน” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 23 ข้อที่ 36 หน้าที่ 512) และมีพระพุทธดำรัสตรัสไว้อีกความหมายหนึ่งว่า “คนที่รู้ว่า สิ่งนี้ (ขันธ 5) ตามเป็นจริงด้วยปัญญาแท้ ก็ จะละความอยากในภพ (การเกิดหรือการอยู่ในโลก) ทั้งไม่ยินดีในวิภวตัณหา (ความอยากได้การไม่มี ไม่เป็น การอยากในชีวิตจบลง) ความดับสนิทเพราะไม่มีกิเลสเหลือเลย เพราะต้นหาหมดไปโดยสิ้นเชิง เรียกว่า นิพพาน” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 25 ข้อที่ 84 หน้าที่ 105-107) เมื่อว่าโดย ความหมายแล้ว สภาวะนิพพาน หมายถึง สัจจะ คือสภาวะธรรมขั้นสูงสุด สามารถประจักษ์ชัดแก่ตนเองได้ หรือ อีกนัยหนึ่งสภาวะนิพพาน คือสภาพที่ไม่มีสิ่งปรุงแต่ง (อสังขตะ) หรืออาการดับของสังขาร เมื่อกล่าวโดยสรุป สภาวะนิพพาน คือ การดับทุกข์ ได้แก่การสงบสังขาร ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นต้นหา ความส่ำรอก ต้นหา ความดับต้นหา ความออกจากต้นหาเป็นเครื่องร้อยรัด เรียกว่าสัจจะอย่างเดียว (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 29 ข้อที่ 550 หน้าที่ 275)

จากความหมายของนิพพานที่ยกมานี้ เป็นการรับรองถึงการดับต้นหาโดยสิ้นเชิงนั้น แสดงว่าเป็น การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาท การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ โดยครบถ้วน บริบูรณ์ ย่อมสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุด หรือสามารถดับต้นหาได้หมดสิ้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดก็ตาม หาก สามารถฝึกอบรมกาย วาจา ใจ ของตน ตามหลักของอริยมรรคมี องค์ 8 หรือตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ประพฤติปฏิบัติให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ย่อมได้รับผล คือ ความสงบระงับทุกข์ ดับต้นหาทั้งปวง ได้ๆ ทุกคน โดยไม่เลือกหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ผู้มีสิทธิที่จะบรรลุธรรมเสมอกันทุกคน

โลกในยุคปัจจุบันที่มนุษย์และสัตว์ต้องดำรงชีวิตอย่างยากลำบากแก่งแย่ง กักตุนหวังกอบโกย ผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ก็เพราะมีต้นหาอันเป็นเหตุให้ประกอบกิจการก่อให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ความสับสน ความวุ่นวาย ความดิ้นรนและสร้างปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ อีกมากมายแก่ทุกระดับของสังคม ดังนั้นปัญหาวุ่นวายต่างๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นน้อยลงหรือไม่ให้มีการเกิดขึ้นเลย หากมนุษย์ต้องควบคุมต้นหาให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม คือมีความรู้ ความพอใจในทรัพย์สมบัติของตนเอง ซึ่งความทุกข์ทั้งหลายนั้นจะหมดไป เมื่อมนุษย์สามารถที่จะละหรือดับต้นหาให้หมดไปได้

ดังนั้น ต้นหาทั้ง 3 อย่าง ต่างก็เป็นสาเหตุก่อให้เกิดทุกข์ทั้งสิ้น ด้วยเหตุที่ต้นหาเป็นต้นเหตุของความทุกข์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า ต้นหาเป็นสิ่งที่พึงละเสีย เพราะถ้าละต้นหาได้แล้วก็พบความสุขอย่างแท้จริง เป็นธรรมชาติของปุถุชน ที่ย่อมมีต้นหาครอบงำจิตอยู่เสมอ การที่จะละต้นหาได้นั้นนับว่าเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ทางออกจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจะให้ปุถุชนที่ยังมีต้นหาอยู่นั้นได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนเพราะต้นหาเป็นเหตุให้ทุกข์น้อยลงหรือให้ได้รับทุกข์น้อยที่สุด จะให้ละต้นหาได้โดยสิ้นเชิงอย่างพระอริยบุคคลขั้นพระอรหันต์ ปุถุชนคนธรรมดาจะละไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านให้เอาต้นหาไปใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดผลในทางที่ดีงาม โดยใช้อุบายวิธีให้เข้าไปถึงจุดหมาย ที่เรียกว่า ใช้ต้นหาหนุนธรรมอันทะ บ้าง อาศัยต้นหาละต้นหาบ้าง กล่าวคือ ในเบื้องต้นอาศัยต้นหาเป็นตัวชี้แนะหรือเป็นแรงจูงใจไปก่อน กาล ต่อมาจึงพยายามสร้างความรู้ความเข้าใจ จนเกิดความรักความซาบซึ้งในภาวะดีงามที่เป็นผลของการกระทำ

นั้น ๆ จนเปลี่ยนมาเป็นธรรมฉันทะ เปลี่ยนแรงจูงใจเปลี่ยนพฤติกรรมในภายหลัง สรุปแล้ว คุณค่าของการละตัณหา คือ (1) การได้พบความสุขอย่างแท้จริง และ (2) เป็นเหตุให้ทุกข์น้อยลงหรือให้ได้รับทุกข์น้อยที่สุด

2. การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางบวก

การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางบวกในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการอธิบายผ่านความพึงพอใจ คือ กุศลฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่เป็นกุศล ที่พึงกระทำให้เกิดให้มีในตนเอง ตั้งแต่ระดับพื้นฐานระดับกลาง ไปจนถึงระดับสูงสุดเป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

2.1 กุศลธรรมระดับพื้นฐาน: เบญจศีลเบญจธรรม คือ หลักปฏิบัติเพื่อความดีระดับต้นหรือระดับพื้นฐาน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในสังคม จัดเป็นกุศลธรรมระดับพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 2 ประการดังนี้

ประการแรก ข้อห้ามที่เรียกว่า “เบญจศีล” หรือ “ศีล 5” คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากการทำความชั่ว เบญจศีลจึงเป็นพื้นฐานของการทำความดีสำหรับคฤหัสถ์ ประชาชนทั่วไป หรือผู้ครองเรือนมี 5 ประการ ได้แก่ (1) เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (2) เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ (3) เจตนางดเว้นจากการประพฤติดมในกาม (4) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ และ (5) เจตนางดเว้นจากการเสพของมีเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 11 ข้อที่ 315 หน้าที่ 302-303)

ประการที่สอง ข้ออนุญาต ที่เรียกว่า “เบญจธรรม” แปลว่า “ธรรม 5 ประการ” หรือ “กัลยาณธรรม” ธรรมดี หรือธรรมที่สะอาด เพราะกำจัดธรรมที่ไม่สะอาดมีรากะเป็นต้น ธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีใจประจําใจ มี 5 ประการคู่กับเบญจศีล คือ (1) เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่หนึ่ง (2) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่สอง (3) กามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวม ระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนเองในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่สาม (4) สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรงคู่กับศีลข้อที่สี่ และ (5) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้รู้จักยั้งคิดรู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ห้า

2.2 กุศลธรรมระดับกลาง: กุศลกรรมบถ คือ หลักปฏิบัติเพื่อความดีงามระดับกลาง พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “กุศลกรรมบถ 10” แปลว่า ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี หรือกรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ โดยแบ่งการกระทำออกเป็น 3 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 กายกรรม การทำความดีทางกาย มี 3 ประการ คือ (1) เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (2) เจตนางดเว้น จากการลักทรัพย์ (3) เจตนางดเว้นจากการประพฤติดมในกาม

หมวดที่ 2 วจีกรรม การทำความดีทางวาจา มี 4 ประการ คือ (1) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (2) เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด (3) เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ (4) เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

หมวดที่ 3 มโนกรรม การกระทำความดีทางใจ จำแนกการกระทำออกเป็น 3 ประการคือ (1) ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (2) ความไม่คิดร้าย (3) ความเห็นชอบ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 11 ข้อที่ 347 หน้าที่ 362-363)

2.3 กุศลธรรมระดับสูง: มรรคมงคล 8 คือ หลักประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุความดีงามระดับสูงสุด อันเป็นอุดมคติในทางพุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “มรรคมงคล 8” แปลว่า ทางมงคล 8 ประการอันประเสริฐ ได้แก่ (1) เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้ริยสัจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือเห็นปัจจุสมุปบาท (2) ดำริชอบ ได้แก่ การดำริที่ปลอดจากกาม การดำริที่ปลอดจากพยาบาท คิดปองร้ายคนอื่น และ การดำริที่ปลอดจากการเบียดเบียน (3) เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ และเว้นจากพูดเพ้อเจ้อ (4) กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต 3 คือ เว้นจากปลงชีวิต เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาการขโมย และเว้นจากประพฤติผิดในกาม (5) เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ (6) พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือ สัมมปธาน 4 คือ เพียรระวัง หรือเพียรปิดกั้นบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น (สังวรปธาน), เพียรละหรือเพียรกำจัดบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน), (เพียรเจริญ หรือทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี(ภาวนापธาน), และ เพียรรักษา กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์(อนุรักษนาปธาน) (7) ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนาจิต และธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นเพียงกาย เวทนา จิต และธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา (8) ตั้งจิตมั่นชอบ หมายถึง เป็นผู้มีจิตสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะได้เจริญมาน 4 คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

องค์ประกอบทั้ง 8 ประการของมรรคนี้ หากจัดหมวดหมู่ตามสภาวะที่เป็นธรรมประเภทเดียวกัน เรียกว่า “ขันธ” หรือมีชื่อเต็มว่า “ธรรมขันธ” แปลว่า หมวดธรรม หรือกองธรรม มี 3 หมวดคือ ศีลขันธ (กองแห่งศีล) สมาธิขันธ (กองแห่งสมาธิ) และปัญญาขันธ (กองแห่งปัญญา) แต่ในทางปฏิบัติ คือ การใช้งานก็จัดตามแนวเดียวกันนี้ เรียกชื่อว่า “สิกขา 3” หรือ “ไตรสิกขา” ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอधिปัญญาสิกขา โดยที่ (1) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเข้าในศีลขันธ หรืออธิศีลสิกขา เป็นการฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (2) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเข้าในสมาธิขันธ หรืออธิจิตสิกขา เป็นการฝึกอบรมทางจิตใจ ปลุกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (3) สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเข้าในปัญญาขันธ หรืออधिปัญญาสิกขา เป็นการฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2551)

อริยมรรคมงคล 8 ประการนี้ เป็นปฏิปทาทางดำเนินสู่นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดโดยผู้ที่จะไปสู่จุดหมายสูงสุดนั้นได้ จะต้องปฏิบัติตามมรรคมงคล 8 ประการรวมกัน ให้เนื่องไปด้วยกัน ดำเนินไปพร้อมๆ กัน มรรคแต่ละองค์ประสานสอดคล้องกันดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียงกัน จึงจะสามารถนำไปสู่จุดหมายนั้นได้ ดังนั้นอริยมรรคมงคล 8 นี้จึงถือว่าเป็นแนวทางสายเอก เพียงสายเดียว ที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ไปสู่จุดหมายสูงสุด หรือ กุศลธรรมสูงสุด คือ พระนิพพาน ได้ ผู้ที่มุ่งมั่นปฏิบัติตามอริยมรรคมงคล 8 ประการเพื่อกะทำให้สุดแห่งกองทุกข์นั้นจึงชื่อว่า มีกุศลธรรมฉันทะ ความอยากหรือความพอใจในพระนิพพาน อันเป็นกุศลธรรมสูงสุด

และเป็นจุดหมายขั้นสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าว่า “ภิกษุผู้เกิดฉันทะในธรรมที่ใครๆ บอกไม่ได้ มีใจได้สัมผัสแล้ว และมีจิตใจไม่เกาะเกี่ยวในกาเมทั้งหลาย เราเรียกว่า ผู้มีกระแสในเบื้องต้น”

การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางบวกโดยใช้หลักกุศลฉันทะ คือการมองในมุมบวก โดยการนำหลักจริยธรรมทั้ง 3 ระดับมาเป็นเครื่องวัดจิตใจของเราว่าจะผ่านอารมณ์ในระดับใดได้บ้าง ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทเอง มองว่า พื้นฐานของคนเรามีอารมณ์ต่างกัน มีระดับความคิดต่างกัน ดังนั้น การจะกำหนดเครื่องมือเพื่อวัดคุณภาพทางอารมณ์ของคนย่อมมีระดับต่างกัน ตามศักยภาพของคน ซึ่งมี 3 ประการคือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุดดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อบุคคลนำหลักการดังกล่าวไปวัดคุณภาพของตนเอง ย่อมระดับอารมณ์ในระดับนั้นๆ ได้ แล้วสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ ไม่เป็นทาสแห่งอารมณ์ได้ในที่สุด

สรุป

อารมณ์เป็นนามธรรมที่บ่งบอกสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายและจิตใจ มีความเกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิต บุคลิก แรงจูงใจ บุคคลมีอารมณ์พื้นฐานอยู่ 3 ชนิด คือ ความโกรธ (anger) ความกลัว (fear) และความพึงพอใจ (pleasure) มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ ล้วนเคยมีอารมณ์โกรธ กลัว และพึงพอใจมาแล้ว แต่ทั้งอารมณ์โกรธ กลัว และพึงพอใจ เกิดมาจากสาเหตุที่แยกออกได้แตกต่างกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่เราจะจัดการหรือควบคุมมัน เมื่อบุคคลใดไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นทาสของอารมณ์ สำหรับผู้ที่รู้จักควบคุมอารมณ์ ย่อมจะทำให้เกิดผลดี เช่น เป็นคนมีบุคลิกภาพดี สามารถแสดงออกทางพฤติกรรมได้เหมาะสม มีมนุษยสัมพันธ์ดี การแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมจะช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เหมาะสม ทำให้เป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาที่ดี ผู้บริหารที่รู้จักวิธีการควบคุมอารมณ์จะช่วยให้การบริหารงานเป็นไปด้วยความราบรื่น งานมีประสิทธิภาพ

พุทธปรัชญาเถรวาทมองอารมณ์ เป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ การใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางลบ โดยมองถึงปัญหาที่เกิดจากตัณหาคือความอยาก เมื่อละตัณหาได้แล้วก็จะพบความสุขอย่างแท้จริง และการใช้เหตุผลเป็นทาสอารมณ์ทางบวกโดยใช้หลักกุศลฉันทะ คือการมองในมุมบวก เมื่อบุคคลนำหลักการจริยธรรมทั้ง 3 ไปวัดคุณภาพของตนเองได้ แล้วสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ ไม่เป็นทาสแห่งอารมณ์ได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ทอมกินส์, เอสเอส. (2505). ผลกระทบ ภาพ จิตสำนึก เล่มที่ 1 ผลในเชิงบวก . นิวยอร์ก: สปริงเกอร์
- _____. ผลกระทบ, จินตภาพ, สติสัมปชัญญะ เล่ม 2 ผลบวก. นิวยอร์ก: สปริงเกอร์
- พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล). (2560). ปรัชญาปฏิบัตินิยมของ เดวิด ฮูม. วารสารศึกษาศาสตร์ มจร. 5 (1):157-158.
- พระมหาอุทัย อุทัย (ศิริภักดิ์) . (2532). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกแมน, พี. (1971). สากลและความแตกต่างทางวัฒนธรรมในการแสดงออกทางสีหน้าของอารมณ์ความรู้สึก. ลินคอล์น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเนแบรสกา.
- อำนาจ ยอดทอง. (2557). ศึกษาวิเคราะห์ความอยากในฐานะเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 3(1) :1-2.
- Baron, Robert A. (1989). *Psychology The Essential Science*. Boston: Renslaer Polytechnic.
- Daniel Weltman. (2021). Reason is the Slave to the Passions: Hume on Reason vs. Desire. 1 0 0 0 - Word Philosophy: An Introductory Anthology. [Online], source: <https://1000wordphilosophy.com/2021/11/17/reason-is-the-slave-to-the-passions>. [17 NOVEMBER 2021]
- David Hume. (2007). *A Treatise of Human Nature*. ed. David Fate Norton and Mary J. Norton, Oxford University Press.
- Mikael M. Karlsson. (2006). Reason, Passion, and the Influencing Motives of the Will. *The Blackwell Guide to Hume's Treatise*. Edited by Saul Traiger. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.